

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา

หลักการสำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาชุมชนที่ใช้กันอย่างทั่วไป ก็คือการใช้ประโยชน์จากผู้นำท้องถิ่น เพราะผู้นำท้องถิ่นมีคุณลักษณะหลายประการที่เป็นประโยชน์แก่กิจการงานต่างๆของชุมชน เป็นต้นว่าเป็นคนที่มีความรู้มากกว่าผู้อื่น เป็นคนที่ชาวบ้านเคารพนับถือ จะทำสิ่งใดก็มักมีคนเอาอย่างทำตาม เป็นที่พึ่งของคนอื่น และที่สำคัญผู้นำท้องถิ่นมักจะเป็นผู้พิจารณาทำความเข้าใจสิ่งแปลกๆใหม่ๆ เข้าใจง่ายและยอมรับไปปฏิบัติ ผู้นำท้องถิ่นจึงเป็นกลุ่มคนที่สำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2542: 18)

ความเป็นมาของการพัฒนาชุมชนในประเทศไทย ได้ให้ความสำคัญแก่ผู้นำท้องถิ่นตลอดมา กล่าวคือ สมัยสุโขทัยจะมีพ่อเฒ่าซึ่งเป็นที่เคารพของคนในชุมชน จะไปขอร้องชาวบ้านในหมู่บ้านที่อยู่ในชนบทไปช่วยขุดบ่อน้ำ สร้างถนนหรือสร้างวัด สมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีพระราชบัญญัติกำหนดให้มีการเลือกตั้งหัวหน้าหมู่บ้าน หัวหน้าตำบลและหัวหน้าอำเภอเป็นผู้ดูแลชุมชน สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นเสนาบดีคนแรกของกรมมหาดไทยได้สังเกตเห็นความสำคัญของการสนับสนุนจากประชาชนในการพัฒนาชุมชนเพื่อให้ประชาชนเกิดความสำนึกว่าตัวเองเป็นเจ้าของชุมชน โดยใช้หลักการความร่วมมือของประชาชน ความคิดริเริ่มมาจากประชาชนความร่วมมือของรัฐบาลและประชาชนและหลักการช่วยเหลือตนเอง จนกระทั่งถึงแผนการบูรณะชนบท 2494 ได้จัดตั้งกรรมการหมู่บ้านและคณะกรรมการบูรณะชนบทตามลำดับด้วย (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2541 : 28-31) ต่อมาเมื่อกระทรวงมหาดไทยได้รับหน้าที่ดำเนินงานพัฒนาการท้องถิ่น ก็ได้ปรับโครงการพัฒนาแห่งชาติขึ้นใหม่ เสนอคณะรัฐมนตรีและมีมติให้รับเอาโครงการพัฒนาการท้องถิ่นแห่งชาติไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2504 – พ.ศ. 2509) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510 – พ.ศ. 2514) โดยระบุวิธีดำเนินการที่สำคัญ กล่าวคือ ให้ประชาชนรู้จักตัวเอง โดยจะใช้วิธีแนะนำกระตุ้นเตือนให้ประชาชนเป็นฝ่ายริเริ่มก่อน เพื่อช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน อบรมผู้นำท้องถิ่นให้ถูกต้อง เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการปรับปรุงท้องถิ่นและนำประชาชนให้ทำงานร่วมมือกับพัฒนาการและเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิชาการ รัฐจะช่วยเหลือสนับสนุนทางวิชาการจัดหาวัสดุอุปกรณ์หรือเงินเท่าที่จำเป็นมาสมทบ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2542 : 18)

ในส่วนการพัฒนาบริเวณจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีความทัดเทียมกับบริเวณอื่นๆ ของประเทศเป็นสิ่งที่ต้องการของรัฐ หลักการและปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชุมชนที่รัฐต้องพิจารณา

และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดก็คือ “ผู้นำชุมชน” ในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) (นิคม สุวรรณรุ่งเรือง, 2545 : 21) ผู้นำชุมชนมีความจำเป็น มีความสำคัญและมีบทบาทมากเพื่อที่จะเป็นแกนนำในกลุ่มชน ในการพัฒนาทั้งหลาย เป็นตัวแทนของรัฐในการนำข่าวสาร ข้อมูลที่ถูกต้อง ให้เกิดทัศนคติที่ดี มีความจงรักภักดีต่อรัฐบาลกลางประพฤติปฏิบัติตามกฎหมาย ของบ้านเมืองและหลักศาสนาของชาติ จึงเกิดผู้นำชุมชนขึ้นทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักร ด้วยเหตุนี้ผู้นำชุมชนทางศาสนจักรที่สำคัญ คือ โต๊ะอิหม่าม จึงมีบทบาทเป็นมีอำนาจบารมี มีคุณธรรม และพลังอิทธิพลที่จะเป็นผู้นำ “สังคมมุสลิม” เป็นผู้กำหนดชะตากรรมการศึกษา สังคม ศาสนาและความเป็นไปอื่นๆ (วิโรจน์ ขวัญเกื้อ, 2540 : 5)

อย่างไรก็ตาม ผู้นำศาสนาอิสลามยังมีส่วนสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชน ดังที่ พัทธา สายหู (2540: 40 – 43) ได้ศึกษาลักษณะผู้นำท้องถิ่นในเขตพัฒนาภาคใต้ พบว่า ปัจจัยในหมู่บ้านที่มีส่วนเสริมสร้างหรือเป็นอุปสรรคของการพัฒนา ได้แก่ ระดับความเข้มแข็งของผู้นำ ระดับความรู้และการศึกษาของคนในหมู่บ้าน ระดับความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน ลักษณะขนบธรรมเนียม ประเพณีและทำเลที่ตั้งของหมู่บ้าน ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายของทางราชการ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมด้านต่างๆ เส้นทางคมนาคม สื่อมวลชนและสภาพเศรษฐกิจของประเทศ

ส่วนโครงการพัฒนาผู้นำท้องถิ่นเท่าที่ผ่านมายังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ผู้นำส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความชำนาญในการเป็นผู้นำ และไม่ค่อยสนใจปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ของตนซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการทำงานร่วมกลุ่ม นอกจากนี้ผู้นำเหล่านี้ยังมีพื้นฐานและภูมิหลังที่แตกต่างกัน บางคนก็พร้อมที่จะเป็นผู้นำในขณะที่บางคนยังต้องได้รับการฝึกอบรมอีกมาก เหล่านี้คือความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาความสามารถของผู้นำในหมู่บ้าน เพื่อว่าเขาเหล่านั้นจะได้กลายเป็นทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพของท้องถิ่นนั้นๆ (จิรพรรณ กาญจนจินตรา, 2542 : 61) และเป็นที่ประจักษ์แล้วว่า ชนชั้นนำที่เป็นผู้นำศาสนานั้นเป็นกลุ่มชนชั้นนำที่มีบทบาทและมีอิทธิพลต่อความรู้สึกลึกซึ้งที่หน่วยงานของทางราชการหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐควรที่จะส่งเสริม หรือสนับสนุนในบทบาททางด้านต่างๆ ของผู้นำศาสนาอิสลาม เพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาชนบทหรือการพัฒนาการเมือง การปกครองในระดับชุมชนเช่นว่า จัดให้มีการอบรมสัมมนาเพื่อให้กลุ่มชนชั้นนำที่เป็นผู้นำศาสนามีความตระหนักในบทบาทและหน้าที่ช่วยสนับสนุนทางราชการในการพัฒนาชนบท พัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยหรือพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนเป็นต้น (นิคม สุวรรณรุ่งเรือง, 2545 : 242)

ชุมชนในตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี มีความสำคัญตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธและอิสลามมานับเป็นเวลายาวนานร่วมศตวรรษ ประชาชนในตำบลทรายขาวอยู่ร่วมกันด้วยความรักความเข้าใจ และยังเป็นชุมชนตัวอย่างที่บ่งบอก

ให้เห็นถึงความสมานฉันท์ของชาวบ้านในพื้นที่ทั้งไทยพุทธ-มุสลิม ที่ไม่มีการแปลกแยกทางศาสนา ศาสนิกทั้งสองต่างรักใคร่กลมเกลียวและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ลักษณะเด่นของตำบลแห่งนี้ นอกจากจะมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามของจังหวัดแล้ว ยังมีเสน่ห์ความหลากหลายของวัฒนธรรมระหว่างพี่น้องมุสลิมและพี่น้องชาวไทยพุทธอีกด้วย โดยมีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 52 และศาสนาพุทธร้อยละ 48 อยู่ร่วมกันมาอย่างสันติ ความเหนียวแน่นในความสัมพันธ์อันดีที่มีมายาวนานตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษของชาวบ้านในชุมชน ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันอย่างดีที่จะป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่รอบๆ มาสร้างความแตกแยกหรือหวาดระแวงให้กับผู้คนในชุมชนทรายขาว และรัฐบาลเองก็ได้ให้ความสำคัญและสนใจที่จะพัฒนาให้เป็นเป็นศูนย์กลางความเจริญในเขตภาคใต้ตอนล่าง

จากความเป็นมาของปัญหาข้อนี้ชี้ให้เห็นว่าคุณลักษณะหน้าที่ด้านการพัฒนาท้องถิ่นของผู้นำอิสลามถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาพื้นที่ชุมชน ต.ทรายขาว อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี เพราะผู้นำอิสลามเป็นบุคคลที่อิสลามิกชนจะให้ความสำคัญมาก เนื่องจากต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตมุสลิมตั้งแต่เกิดจนถึงตาย ดังนั้นหน่วยงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสังกัดภาครัฐหรือเอกชน เช่น กรมการปกครอง ศูนย์ประสานงานจังหวัดชายแดนภาคใต้ (สปต.) ตลอดจนกลุ่มองค์กรสาธารณกุศลต่างๆ จึงได้ให้ความสนใจกันมากกับผู้ดำรงตำแหน่งผู้นำอิสลาม ส่วนการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้นั้น เป็นการเน้นให้ทรัพยากรมนุษย์ในท้องถิ่นนั้นได้รู้จักคิด วางแผน และร่วมมือกัน โดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างประโยชน์แก่สมาชิก ดังนั้นการพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนมุสลิมจึงได้ให้ความสำคัญต่อผู้นำอิสลาม เพราะถือว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีพลังมากที่สุดในการที่จะรวมความคิด รวมจิตใจของมุสลิมให้มาร่วมกันพัฒนา ทั้งนี้มีสยิดจะเป็นศูนย์กลางที่ดีเยี่ยมเพื่อก่อเกิดกิจกรรมต่างๆ ที่จะทำให้การพัฒนาท้องถิ่นได้สำเร็จ ลุล่วงตามเป้าหมายที่ได้วางไว้

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้มีความสนใจจะศึกษาพฤติกรรมของผู้นำศาสนาอิสลาม ในพื้นที่ชุมชน ต.ทรายขาว อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้มาเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้นำให้เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนในพื้นที่นั้นๆ ของจังหวัดปัตตานี ต่อไป

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ต้องการศึกษา พฤติกรรมของผู้นำศาสนาอิสลามที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน ตำบลทรายขาว อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี ดังนั้นจึงจะขอกล่าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดการพัฒนาชุมชน
  - 1.1 ความหมายของการพัฒนาชุมชน
  - 1.2 ความสำคัญของการพัฒนาชุมชน
  - 1.3 หลักการและวิธีการพัฒนาชุมชน
2. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ
  - 2.1 ความหมายของผู้นำ
  - 2.2 ลักษณะของคนและผู้นำในชุมชนที่พัฒนา
  - 2.3 คุณลักษณะและความสำคัญของผู้นำ
3. แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรม
  - 3.1 องค์ประกอบของพฤติกรรม
4. ทฤษฎีผู้นำในทัศนะอิสลาม
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการพัฒนาชุมชน

1.1 ความหมายของการพัฒนาชุมชน

ได้มีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนไว้มากมาย ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ มีดังนี้

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2541: 1) ให้ความหมายการพัฒนาชุมชน หมายถึง การเปลี่ยนแปลง ภายในชุมชนเมืองและชนบทไปในทิศทางที่คาดว่าจะดีขึ้นกว่าเดิม อันเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้ง ทางด้านวัตถุและจิตใจและหรือ เป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

อาภรณ์ จันทร์สว่าง (2536: 3) ได้อธิบาย การพัฒนาชุมชน เป็นวิธีการหนึ่งที่จะก้าวไปสู่ จุดหมายปลายทาง ซึ่งจะนำไปใช้ในการปฏิบัติงานกับประชาชนในเรื่องใดก็ได้

สุนัย ทองนพ (2542: 152) ได้เขียนอธิบายว่า ลักษณะการพัฒนาชุมชนที่เด่นชัดเป็น เอกลักษณะก็คือ การพัฒนาคนให้มีความสามารถในการคิด ตัดสินใจ การกระทำ การรับผิดชอบ ร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนส่วนรวม

จิรพรรณ กาญจนจิตรรา (2542: 15) ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนาชุมชน คือ การเปลี่ยนแปลงชุมชนให้ดีขึ้นหรือให้เจริญขึ้นทุกๆด้านนั่นเอง โดยจะต้องพัฒนากลุ่มชนสิ่งแวดล้อมทางวัตถุหรือสาธารณสมบัติและพัฒนาภาวะเศรษฐกิจและสังคม

(สานิตย์ บุญชู ม.ป.ป.: 18) ให้ความหมายการพัฒนาชุมชน ว่าเป็นการพัฒนาชุมชนในรูปแบบของการเปลี่ยนแปลง 4 ลักษณะ คือ

1. การเปลี่ยนแปลงในรูปของกระบวนการหรือกรรมวิธี เป็นการมองการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างมีระบบและมีขั้นตอน โดยเฉพาะ และยังเป็นไปในรูปของการต่อเนื่องกันอีกด้วย

2. การเปลี่ยนแปลงในรูปของวิธีการ เป็นการมองการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่จะนำไปสู่จุดหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะความสำคัญของการพัฒนาชุมชนในลักษณะเช่นนี้มุ่งไปที่ความสำเร็จของผลงานที่กำหนดวัตถุประสงค์ไว้

3. การเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่เป็น โครงการหรือแผนงาน เป็นการมองการพัฒนาในลักษณะที่ว่าเมื่อยอมรับว่าพัฒนาเป็นกรรมวิธีการหนึ่งที่จะไปสู่จุดหมายปลายทางอย่างใดอย่างหนึ่ง การดำเนินงานตามโครงการหรือแผนงานก็ต้องเป็นไปตามขั้นตอน จุดเน้นของการพัฒนาชุมชนที่เป็นโครงการจึงอยู่ที่ความสำเร็จตามโครงการเฉพาะกิจกรรม

4. การเปลี่ยนแปลงในที่เป็นกระบวนการ เป็นการมองการพัฒนาชุมชนออกไปในรูปของการรณรงค์หรือการต่อสู้ของมวลชน เพื่อการปฏิรูปสภาพความเป็นอยู่ที่มวลชนไม่พึงพอใจอย่างรุนแรงและมวลชนจะเข้าร่วมขบวนการด้วยแรงคล้อยเพราะอยากเห็นการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาชุมชนตามที่กล่าวมานั้น มีผู้ให้ความหมายไว้แตกต่างกันออกไป สุดแต่ว่าผู้ให้คำนิยามนั้นจะเน้นหนักในเรื่องใด แต่อย่างไร ก็พอจะรวมและแยกออกได้เป็นประเด็นสำคัญ ๆ ดังนี้

1. ความคิดเห็นที่พิจารณาว่า การพัฒนาเป็นกรรมวิธีการเปลี่ยนแปลง
2. ความคิดเห็นที่พิจารณาว่า การพัฒนาชุมชนเป็นโครงการ
3. ความคิดเห็นที่พิจารณาว่า การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ
4. ความคิดเห็นที่พิจารณาว่า การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ

1.2 ความสำคัญของการพัฒนาชุมชน

สุเทพ เชาวลิต (2534 : 20 – 24) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาชุมชนว่า เป็นวิธีการแก้ปัญหาสังคม ทั้งในประเทศที่กำลังพัฒนาและประเทศที่พัฒนาแล้ว งานพัฒนาชุมชนเป็นงานที่มุ่งหวังโดยตรงที่จะแก้ปัญหาสังคมเป็นกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ที่ไม่ใช่เพียงยก

ฐานะมาตรฐาน การครองชีพของประชาชนให้สูงขึ้นเท่านั้น แต่ยังมีภารกิจที่ดึงเอาข้าราชการ ปัญญาชนของชาติและผู้นำทางสังคมทั่วไปลงสู่ประชาชนอีกด้วย เป็นการลดช่องว่างระหว่างชนบทกับชาวเมือง จึงนับได้ว่างานพัฒนาชุมชนจะก่อให้เกิดความเข้าใจ ความสามัคคีต่อกันระหว่างชนในชาติ ทำให้ชาวชนบทเกิดความรักและหวงแหนหมู่บ้าน ตำบล และชาติของตน การพัฒนาชุมชนจึงเป็นวิธีการที่ดีที่สุดที่นักวิชาการต่างลงความเห็นแล้วว่า จะนำมาซึ่งความมั่นคงเป็นอันดับหนึ่งอันเดียวกันของชนในชาติและความเป็นธรรมในสังคม แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาชุมชนเป็นงานที่จะต้องผสมผสานทฤษฎีต่างๆ มากมาย ปัญหาการปฏิบัติจึงเกิดขึ้นมากมายเช่นเดียวกัน เพราะนักพัฒนาชุมชนจะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับวิชาการหลายสาขาและสามารถผสมผสานได้ด้วย

งานพัฒนาชุมชนไม่ได้มีปัญหาเฉพาะในด้านวิชาการเท่านั้น แต่ในด้านปฏิบัติงานด้านนี้ก็มีปัญหาและอุปสรรคมากมาย จากการศึกษาของ สุเทพ เชาวลิขิต(2542: 76) ได้ศึกษาผู้นำหมู่บ้านในบางหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า อุปสรรคในการพัฒนานั้น เนื่องจากผู้นำในหมู่บ้านมีลักษณะหัวโบราณเพราะสภาพสังคมของหมู่บ้านเป็นแบบสังคมแบบเก่า ความไม่ร่วมมือกันในหมู่บ้านเกิดความขัดแย้งระหว่างผู้นำหรือระหว่างเครือญาติ และปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ มักจะขาดการวางแผนโดยอาศัยความร่วมมือภายในหมู่บ้านทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร

ตามที่กล่าวมาแล้วพอสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดียิ่งขึ้น และเป็นสิ่งแรกที่ต้องถูกพัฒนาเพื่อเป็นตัวนำในการพัฒนาสิ่งต่างๆ ได้ เนื่องจากการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับกรมองว่าจะเป็นการวิธี วิธีการ โครงการหรือขบวนการ ซึ่งจะต้องอาศัยทฤษฎีทางสังคมศาสตร์มาใช้อธิบายทำให้เกิดปัญหาทางด้านวิธีการและไม่เฉพาะแต่ปัญหานี้เท่านั้น ผู้นำชุมชนที่ไม่ยอมรับการพัฒนาเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการพัฒนา การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะพิจารณาถึงคุณลักษณะของผู้นำศาสนาอิสลามที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนต่อไป

1.3 หลักการและวิธีการพัฒนาชุมชน

การนำปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นนามธรรมมาแสดงให้เห็นเป็นรูปธรรม และจากปรัชญาและแนวความคิดที่ให้ความสำคัญแก่คนในชุมชนนั้น มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคนให้มีศักยภาพในการพึ่งตนเอง หลักการและวิธีการพัฒนาชุมชนก็มีเป้าหมายเพื่อให้คนหรือประชาชนในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา คือ เป็นผู้ริเริ่มและดำเนินการพัฒนาชุมชน และเป็นผู้ที่ได้รับผลการพัฒนาชุมชน ซึ่งจะเห็นได้จากหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน การพึ่งตนเอง การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม การค้นหาและพัฒนาผู้นำ ความเข้าใจในวัฒนธรรมของ

ชุมชน ประชาธิปไตยในการดำเนินงาน การสมทบ การขยายผล และการจัดการชุมชน ต่างล้วนให้ประชาชน ในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้มากที่สุด นอกจากนี้ วิธีการที่นำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน คือ การให้การศึกษาแก่ชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชน การจัดระเบียบชุมชน และการดำเนินงานในลักษณะของกระบวนการโดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งการจะนำหลักการและวิธีการพัฒนาชุมชนไปใช้นั้น จะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของชุมชน ประชาชน ผู้นำกลุ่ม และองค์กรของชุมชนที่จะพัฒนาด้วย เพราะหลักการและวิธีการบางอย่างอาจจะเหมาะสมกับชุมชนแห่งหนึ่ง แต่อาจจะไม่เหมาะสมกับชุมชนอีกแห่งหนึ่งก็ได้

2. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ

2.1 ความหมายของผู้นำ

ความหมายของคำว่า ผู้นำ (Leader) มีผู้ให้ความหมายไว้หลายคนด้วยกัน ดังนี้

อรุณ รัชธรรม (2537: 187) ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งได้รับการแต่งตั้งขึ้นหรือได้รับคำยกย่องขึ้นให้เป็นหัวหน้าผู้ตัดสินใจเพราะมีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชาและจะให้ผู้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางที่ดีหรือชั่วได้

เสถียร เหลืองอร่าม (2539: 201) ผู้นำ หมายถึง ผู้มีบุคลิกลักษณะเด่นเป็นพิเศษ ประกอบด้วยความสามารถเป็นพิเศษในกลุ่มชนขององค์กรนั้น เพราะบุคคลแตกต่างกันออกไปในขณะที่ทุกคนมีความผูกพันซึ่งกันและกัน หรือฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มจะต้องยอมรับนับถือความคิดเห็นของกันและกัน

โสภา ชูพิกุลชัย (2542: 76) ผู้นำ คือ บุคคลซึ่งเป็นสมาชิกในกลุ่มยอมรับว่าอิทธิพลเหนือการแสดงพฤติกรรมของเราหรือเป็นผู้ที่สมาชิกในกลุ่มนิยมชมชื่นและได้รับการคัดเลือกบ่อยครั้งกว่าสมาชิกอื่นๆ

กัญญา สาทร (2544: 223 – 224) ยังให้ความหมายคำว่า ผู้นำ อาศัยหลัก 3 ประการ คือ

1. ผู้นำ คือ บุคคลใดบุคคลหนึ่งในกลุ่มหลายๆ คนที่มีอำนาจอิทธิ หรือความสามารถในการจูงใจคนให้ปฏิบัติตามความคิดเห็น ความต้องการหรือคำสั่งของเขาได้
2. ผู้นำ คือ บุคคลที่มีอำนาจเหนือในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
3. ผู้นำแตกต่างจากหัวหน้าหรือผู้บริหารคนสองคนอาจเป็นคนๆ เดียวกันได้ แต่ไม่จำเป็นต้องเสมอไป

อย่างไรก็ตาม ลักษณะผู้นำถ้าพิจารณาความหมายจากรูปศัพท์ Leadership ตามที่ รัศมี ภิบาลแทน (2543: 40 – 47) ได้อธิบายไว้มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. L = Love หมายถึง ผู้นำมีความรักในหน้าที่การงาน รักผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาหรือลูกน้อง รักความยุติธรรม
2. E = Education and Experience คือ มีคุณสมบัติทางการศึกษาและมีประสบการณ์ดี เป็นแบบอย่างได้ คือเป็นได้ทั้งนายและครูในการสอนงาน
3. A = Adaptability หมายถึง ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์และสิ่งแวดล้อมได้ รู้จักการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปได้
4. D = Decisiveness หมายถึง ความสามารถในการตัดสินใจได้อย่างรวดเร็วและถูกต้อง
5. E = Enthusiasm หมายถึง ความกระตือรือร้นมีความตั้งใจในการทำงานอย่างจริงจัง และสามารถชักนำให้ลูกน้องทำงานอย่างจริงจังได้ด้วย
6. R = Responsibility หมายถึง รับผิดชอบทั้งในส่วนของตนเองและที่ลูกน้องได้ทำลงไปไม่ปิดความรับผิดชอบและอาจจะหมายถึงความรวมถึงความรับผิดชอบที่เกิดจากการเสี่ยง ในทุกลักษณะด้วย เช่น ในการสั่งงานหรือการตัดสินใจ เป็นต้น
7. S = Sacrifice and Sincere หมายถึง การเสียสละและอุทิศผลประโยชน์ของตนเองให้กับส่วนรวมด้วยความจริงใจ
8. H = Harmonize หมายถึง ความนุ่มนวลอ่อนอ่อนผ่อนปรน ก่อให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียว ความเข้าใจอันดีในหมู่คณะ และอาจจะหมายถึงการถ่อมตัวตามกาลเทศะด้วย
9. I = Intellectual Capacity หมายถึง ความเฉลียวฉลาด มีไหวพริบ ทันคน ทันเหตุการณ์
10. P = Persuasiveness หมายถึง ความสามารถในการจูงใจคน

ในพระมหาคัมภีร์อัล – กรูอ่าน อธิบายความหมายของคำว่า “ผู้นำ” หมายถึง เรียกลูกน้องลงนรก (38: 41) ทรงตั้งนบีอิบรอฮีมเป็นมนุษยชาติ (9: 5, 32: 24) อัลลอฮฺ ทรงให้นบีเป็นแบบอย่าง (31: 73) (ดิเรก กุลศิริสวัสดิ์, 2545: 25)

“และเราได้ให้มีหัวหน้าจากในหมู่บ้านพวกเขา นำทาง (พวกเขา) ตามบัญญัติของเราขณะที่พวกเขามีความอดทน และพวกเขาเชื่อมั่นในโองการทั้งหลายของเรา (32: 24) และเรา (อัลลอฮฺ) ได้ตั้งให้เขาทั้งหลายเป็นหัวหน้า (เป็นแบบอย่าง) นำทาง (ประชาชน) ตามพระราชบัญญัติของเรา (21: 73) อีกคำๆหนึ่งที่เรียกมักได้ยินในหมู่ชนมุสลิม คือ “อิหม่าม” เป็นคำภาษาอาหรับ แปลว่าผู้นำ มีรากศัพท์มาจากภาษาอาหรับว่า “อะมาน” มีความหมายว่า อยู่ข้างหน้าไปข้างหน้า ดังนั้นผู้เป็นอิหม่ามก็ย่อมหมายถึง ผู้ที่อยู่ข้างหน้าหรือผู้นำ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2537: 54)

จากที่กล่าวมาแล้วพอสรุปได้ว่า ผู้นำ (Leader) คือผู้ที่มีบุคลิกเด่น มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ความเสียสละ อดทน เป็นแบบอย่างที่ดี มีความฉลาดไหวพริบ รู้จักจูงใจคน รู้จัก

ปรับตัว จึงได้รับแต่งตั้ง ขอมรับและยกย่องจากสมาชิก ยังเป็นผู้มีอำนาจอิทธิพลในการตัดสินใจ ประโยชน์ต่อสมาชิกและส่วนรวม

2.2 คุณลักษณะและความสำคัญของผู้นำ

ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยที่สำคัญของการรวมกลุ่มคนและจูงใจคน ไปยังเป้าหมายประการใด ประการหนึ่ง ภาวะผู้นำทำให้ศักยภาพเป็นจริงขึ้นมาเพราะถือว่าเป็นภาวะแห่งการปฏิบัติการ ที่จะ ทำให้ศักยภาพในตัวคนบังเกิดความสำเร็จ ภาวะผู้นำจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเป็นผู้นำ ด้วยเหตุที่ว่า ผู้นำย่อมก่อให้เกิดผลผลิตก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติงาน และความก้าวหน้าแก่ ผู้ร่วมงานผู้นำที่ดีจะช่วยเพิ่มพูนพัฒนาผู้ร่วมงานให้ดีขึ้น เสริมสร้างองค์กรหรือหน่วยงานให้มี ประสิทธิภาพยิ่งขึ้นเช่นกัน แต่กล่าวไว้เมื่อประมาณพันกว่าปีที่แล้วว่า “ทหารที่ดีเพียง 10 คน หาก อยู่ใต้การนำของผู้นำที่ดีและฉลาด ย่อมสามารถจะเอาชนะชนะต่อกองทหาร 100 คนที่ขาดหัวหน้า หรือผู้นำ” (สำเร็จ สิงหะวาระ, 2536: 20)

2.3 คุณลักษณะของผู้นำในการพัฒนาชุมชน

กรมพัฒนาชุมชน (2530: 201) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้นำว่า ผู้นำโดยทั่วไปควรมี คุณลักษณะ ดังนี้

1. เป็นผู้ที่ชุมชนยกย่องนับถือ
2. เป็นผู้ที่สามารถชักจูงและก่อให้เกิดศรัทธาในกลุ่มคน
3. เป็นผู้เสียสละต่อประโยชน์ส่วนร่วม
4. เป็นผู้ที่พร้อมจะให้ความช่วยเหลือ
5. เป็นผู้ที่ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น
6. เป็นผู้ที่มีการศึกษาคดี มีความรู้ความสามารถในด้านการงานดี และมีแนวคิดความคิดดี

ตามแบบประชาธิปไตย

7. เป็นผู้มีใจกว้าง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารีและมีความจริงใจ
8. เป็นผู้มั่นคงและมีหลักธรรมในการติดต่อกับผู้อื่น
9. ไม่เป็นผู้ทำตัวเป็นนายคนหรือแสดงตนเป็นคนเด่น

นอกจากนี้ อาจจะมีคุณสมบัติพิเศษ เช่น เป็นผู้มั่งคั่ง มีฐานะตำแหน่งที่สืบต่อกันมา หรือ ดำรงตำแหน่ง เช่น ทางการเมืองหรือศาสนา เป็นต้น

เรวดี ไชยพาน (2539: 18 – 19) กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้นำที่ดีในงานพัฒนาชุมชนว่า ในงานพัฒนาชุมชน คุณลักษณะโดยทั่วไปของผู้นำท้องถิ่นก็เหมือนกับผู้อื่น ในงานพัฒนาชนบทนั้น ผู้นำท้องถิ่นควรมีลักษณะอื่นๆ ประกอบด้วย

1. ช่วยเหลือผู้อื่นในการแก้ปัญหา
2. ให้คำแนะนำปรึกษาอย่างมีเหตุผล
3. ชี้แนะแนวทางที่จะทำให้เกิดการประสานงาน เกิดความร่วมมือ ร่วมทำงานด้วยกันระหว่างประชาชนในการแก้ไขปัญหาต่างๆ

4. มีความเต็มใจที่จะยอมรับฟังความบกพร่องของตนเอง และยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น

5. คำนึงถึงสิทธิมนุษยชน
6. ไม่เป็นบุคคลที่ผูกขาดการตัดสินใจใดๆ
7. คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว

นอกจากนี้คุณลักษณะอื่นๆ ที่ควรมี ก็คือ

1. เป็นผู้ที่มีน้ำใจที่จะพัฒนา มีความมุ่งมั่นที่จะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพชีวิตในชุมชนให้ดีขึ้นเรื่อยๆ

2. เป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตนเองและประชาชน ความเชื่อมั่นนี้จะนำไปสู่การรู้จักปกครองตนเองได้ในที่สุด

3. เป็นผู้ที่รักการทำงานร่วมกับประชาชน เพราะการพัฒนาชุมชนเป็นงานของชุมชน

4. เป็นผู้ที่อยากเรียนรู้เรื่องใหม่ และยอมรับเอาแนวความคิดและเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ในการพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชนให้ดีขึ้น

5. เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ผู้นำจะต้องมีบทบาทในการริเริ่มทำสิ่งใหม่ๆ ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ผู้นำเป็นคนแรกที่ยอมรับความต้องการและริเริ่มกิจกรรมในชุมชน

6. เป็นผู้แนะแนวทาง ผู้นำจะช่วยวิเคราะห์ปัญหาความต้องการและวิธีแก้ปัญหาแก่สมาชิกในชุมชน เพื่อให้สมาชิกเหล่านั้นพัฒนาไปสู่หลายปลายทางอันพึงปรารถนา

7. เป็นผู้เสียสละ มุ่งมั่นทำงานเพื่อประโยชน์ของชุมชน

8. เป็นผู้มีทักษะในการสื่อสาร เช่น การพูด การชี้แจง การโน้มน้าวชักจูงใจเพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้เกิดความรู้เข้าใจ เกิดทัศนคติที่ดีและมีทักษะอันพึงประสงค์

9. เป็นผู้ที่มีความสามารถในการรวมกลุ่ม และพัฒนากลุ่มให้เจริญเติบโตและเคลื่อนไหวก้าวไปในทิศทางที่ต้องการ

10. เป็นผู้ที่มีความสามารถในการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ซึ่งมีจุดหมายที่จะพัฒนาประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ

11. เป็นผู้ที่มีความสนใจต่อส่วนร่วม
12. เป็นผู้ที่เข้าใจกระบวนการเปลี่ยนแปลง
13. เป็นผู้ที่มีทัศนคติแบบประชาธิปไตย และมีทักษะในกระบวนการกลุ่ม
14. เป็นผู้ที่มีความกล้าเสี่ยง กล้าได้ กล้าเสียอย่างมีเหตุผลและรอบคอบ
15. เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมแพร่ขยายสูงชอบนำความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ ไปเผยแพร่แก่

ชาวบ้าน

16. เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี

เสถียร เหลืองอร่าม (2539: 237 – 238) กล่าวถึง ผู้นำท้องถิ่น มีลักษณะต่อไปนี้

1. เป็นผู้มีอารมณ์ขัน
2. เป็นผู้ที่ประชาชนยกย่องนับถือ
3. เป็นผู้ตั้งอยู่ในศีลธรรม
4. เป็นผู้รักงานอยากทำงานร่วมกับประชาชน
5. เป็นผู้ที่เชื่อถือได้
6. เป็นผู้ให้เกียรติยกย่องผู้อื่น
7. เป็นผู้ที่มีความสุจริตใจ
8. เป็นผู้ที่ทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี
9. เป็นผู้ที่รับฟังเหตุผล
10. เป็นผู้ยอมรับความคิดเห็นของกลุ่ม

การศึกษาเกี่ยวกับผู้นำ เสริมศักดิ์ วิสาภรณ์ (2541: 31 – 43) ได้เสนอแนะการศึกษาไว้ 2 วิธี คือ

1. วิธีการศึกษาการเป็นผู้นำโดยศึกษาคุณลักษณะของผู้นำ (Trait Approach) แนวความคิดซึ่งเชื่อว่าผู้นำย่อมมีลักษณะแตกต่างจากผู้ตามและเชื่อว่าบุคคลที่จะเป็นผู้นำได้นั้นจะต้องเกิดมาพร้อมกับลักษณะบางอย่างที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้เขาเป็นผู้นำ ที่เรียกว่าเกิดมาเป็นผู้นำ (Born Leader) การศึกษาผู้นำตามแนวคิดนี้ จะมุ่งศึกษาลักษณะทางกายภาพ กับลักษณะบุคลิกภาพ

2. วิธีการศึกษาการเป็นผู้นำโดยศึกษาสถานการณ์ (Situational Approach) แนวคิดนี้เชื่อว่าสถานการณ์และเวลาเป็นตัวกำหนด ทำให้เกิดสถานการณ์เป็นผู้นำขึ้น ดังนั้น ผู้นำแบบใดแบบหนึ่งจึงอาจไม่เหมาะสมในทุกสถานการณ์ได้ แต่จะเหมาะสมในบางสถานการณ์เท่านั้น

สมยศ นาวิการ (2542: 409) ได้กล่าวถึง วิธีการศึกษาลักษณะความเป็นผู้นำนั้น นักวิจัยส่วนใหญ่ได้ใช้วิธีการ 2 อย่าง คือ

- 1.เปรียบเทียบคุณลักษณะของบุคคลที่เป็นผู้นำกับคุณลักษณะของบุคคลที่ไม่ได้เป็นผู้นำ
- 2.เปรียบเทียบคุณลักษณะผู้นำที่มีประสิทธิภาพกับคุณลักษณะผู้นำที่ไม่มีประสิทธิภาพ

ถวิล ธาราโกชน (2544: 154 –156) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีลักษณะผู้นำ (Trait Theory Leadership) ทฤษฎีนี้เกิดจากประสบการณ์และความรู้สึกนึกคิดของสังคม เชื่อว่าคนที่จะเป็นผู้นำจะมีคุณลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดเฉพาะและสมควรมีอะไรที่ดีกว่าผู้ตาม ทฤษฎีนี้แบ่งลักษณะผู้นำเป็นดังนี้

1. ลักษณะเดี่ยวของผู้นำ (Unitary Trait Theory) เป็นลักษณะของผู้นำที่จะมีอยู่ในตัวของผู้นำเพียงคนเดียว ส่วนผู้ตามนั้นจะมีลักษณะดังกล่าวน้อยหรือแทบไม่มีเลย ซึ่งคุณลักษณะนี้ ถ้าพิจารณาแล้วผู้นำไม่มีลักษณะเฉพาะ

2. ลักษณะชุดของผู้นำ จากความคิดที่ว่า ผู้นำไม่มีลักษณะเฉพาะ ทำให้มีการศึกษาค้นคว้าต่อมาและเชื่อว่า ผู้นำจะมีคุณลักษณะหลายๆ อย่างประกอบกัน ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้จะเด่นกว่าลูกน้อง

สุวิน สุขสมกิจ (2544: 129 – 131) ได้ศึกษาคุณลักษณะของผู้นำสรุปผลการวิจัยดังนี้

1. บุคคลที่ดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำจะต้องมีคุณสมบัติเหล่านี้มากกว่าส่วนเฉลี่ยของสมาชิก กล่าวคือ

- 1.1 สถิติปัญญา
- 1.2 การได้รับการศึกษา
- 1.3 ความรับผิดชอบ
- 1.4 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมและสังคม
- 1.5 สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม

2. บุคคลที่ดำรงตำแหน่งการเป็นผู้นำ จะต้องมิลักษณะต่อไปนี้มากกว่าส่วนเฉลี่ยของสมาชิกของกลุ่ม กล่าวคือ

- 2.1 การรู้จักการเข้าสมาคม
- 2.2 มีความคิดริเริ่ม
- 2.3 มีความเพียรพยายาม
- 2.4 รู้จักวิธีการทำงานให้สำเร็จ
- 2.5 มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง
- 2.6 ตื่นตัวและหยั่งรู้สถานการณ์

- 2.7 มีความร่วมมือ
- 2.8 เป็นที่นิยมของประชาชน
- 2.9 มีความสามารถในการปรับตัว
- 2.10 มีความสามารถในการพูด

3. คุณลักษณะที่มีความสัมพันธ์สูงกับการเป็นผู้นำ ก็คือความคิดริเริ่ม การเป็นที่นิยมของปวงชน ความสามารถในการเข้าสังคม การตัดสินใจในความปรารถนาที่จะทำดีที่สุด การมีอารมณ์ขัน การมีความร่วมมือกับบุคคลอื่นและความสามารถทางกีฬา

4. องค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กับการเป็นผู้นำ แยกออกเป็น 5 ประเภท คือ

- 4.1 ความสามารถทางสติปัญญา มีความกระตือรือร้น ความสามารถในการพูดความคิดริเริ่มและการตัดสินใจ
- 4.2 ความสำเร็จทางการศึกษา ความรู้ การกีฬา
- 4.3 ความรับผิดชอบได้แก่ ทักษะ ความต้องการและความสนใจของผู้ตาม ตลอดจนจุดประสงค์ที่ต้องการจะบรรลุถึง

ผู้นำหรือควรมีลักษณะความเป็นผู้นำอย่างไร ผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับผู้นำได้กล่าวถึงคุณสมบัติหรือลักษณะของความเป็นผู้นำไว้หลายประการ เช่น เซสเตอร์ ไอ เบอร์นาค แสดงความเห็นว่าคุณนำควรมีลักษณะ ดังนี้

1. ความมีชีวิตชีวาและจิตใจเข้มแข็งอดทน ความมีชีวิตชีวา หมายถึงความคล่องแคล่วว่องไวตื่นตัวอยู่เสมอ พร้อมทั้งจะรับสถานการณ์ทุกชนิดปรับตัวได้ เปลี่ยนแปลงได้ และร่าเริงแจ่มใส ลักษณะเช่นนี้ทำให้ผู้นำมีเสน่ห์ ผูกใจคน เข้มแข็ง อดทนคือการทำงานต่อเนื่องโดยไม่หยุดพักเป็นเวลานานๆ ทนต่อความยากลำบากโดยไม่แสดงอาการท้อแท้ให้ใครเห็น ทำให้ผู้นำมีโอกาสหาประสบการณ์ได้มาก เรียนรู้ได้ตลอดเวลาเป็นคนทันโลกทันเหตุการณ์ ได้รับความสำเร็จในงานได้ง่าย เพราะความร่วมมือของบุคคลากรขึ้นอยู่กับความเอาจริงของผู้นำในการทำงาน

2. ความสามารถในการตัดสินใจ ผู้นำที่ดีต้องตัดสินใจได้ถูกต้องตัดสินใจได้เร็วและเต็มใจที่จะเป็นผู้ตัดสินใจด้วยตนเอง เมื่อมีปัญหาใดๆ เกิดขึ้น การรู้จักตัดสินใจเป็นลักษณะหนึ่งของความเชื่อมั่นในตนเอง ถ้าผู้นำมีความเชื่อมั่นในตนเองก็จะตัดสินใจได้ดีการตัดสินใจได้รวดเร็วทำให้การแก้ปัญหาต่างๆ ทำทันท่วงที ส่วนความล่าช้าอาจทำให้เกิดความเสียหายแก่งานและปฏิบัติหรือผู้ใต้บังคับบัญชายุ่งยากใจ

3. ความสามารถในการจูงใจคน หมายถึง ความสามารถในการสนทนา ความเป็นนักพูดสามารถแสดงปาฐกถาในที่สาธารณะ ความสามารถในการเขียนบทความการวางตัวให้ผู้อื่นเลื่อมใส ความสามารถในการเขียนบทความการวางตัวให้ผู้อื่นเลื่อมใส ความสามารถจับจุดสนใจของบุคคล

อื่น ได้ รู้จักการเอาใจคนให้ถูกจังหวะ นอกจากนี้ยังต้องเป็นคนที่สามารถใช้ภาษาได้ดี ผู้อื่นเข้าใจได้ง่ายตรงไปตรงมาแสดงความรู้สึกของคนที่คนอื่นเห็นได้ชัดเจน ถ้าผู้นำขาดความสามารถในข้อนี้ แม้จะมีความสามารถอย่างอื่นมากเพียงใดก็ยากที่จะนำคนจำนวนมาก ยกที่จะทำงานได้สำเร็จ เพราะงานจะดำเนินไปได้ก็โดยได้รับความร่วมมือจากคนหมู่มาก

4. ความรับผิดชอบ หมายถึงสภาพทางอารมณ์ของบุคคลที่มีความรู้สึกเสียใจ ไม่พอใจ เมื่อไม่ได้ทำไม่ในสิ่งที่ควรทำ หรือไม่ได้ละเว้นในสิ่งที่อันควรเว้น เป็นความรู้สึกด้วยตัวเองว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดควรตามหลักการศีลธรรมและคุณธรรมสังคมที่ตนเป็นสมาชิกผู้นำที่ดีย่อมยินดีรับผิดชอบเมื่อผิดพลาดและเต็มใจรับคำตำหนิ ขณะเดียวกันเมื่อรับหน้าที่ใดมาแล้ว ก็จะบากบั่นทำหน้าที่นั้นอย่างที่สุด ไม่ทอดทิ้งแม้จะประสบกับอุปสรรคก็ตาม

5. ความฉลาดไหวพริบ หมายถึงความรอบรู้ทันโลกทันต่อเหตุการณ์ ซึ่งจะมีได้ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นเป็นผู้มีความรู้ดี ฐานะ ฐานะ โยบายและวัตถุประสงค์ของงาน รู้กระบวนการวิธีบริหาร มีความสามารถในการวินิจฉัยสั่งการ รอบรู้และสนใจในเรื่องต่างๆ รอบด้าน มีความคิดริเริ่ม ร่างกายและจิตใจเข้มแข็ง

อาษา เมฆสวรรค์ (2538: 201) ได้กล่าวว่า ผู้นำควรมีคุณสมบัติหรือลักษณะพิเศษแตกต่างจากคนทั่วไปคือ ความเฉลียวฉลาดมีไหวพริบ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความเด็ดเดี่ยวในการทำงาน มีกำลังและความตั้งใจในการทำงานสูง ความสามารถในการศึกษาและเรียนรู้เรื่องต่างๆ ได้รวดเร็ว มีความสามารถรอบด้าน มีความมาทะเยอทะยานและกระตือรือร้น มีความสุภาพ เมตตากรุณาและเห็นอกเห็นใจ มีศีลสัตย์มั่นคงและเที่ยงตรง มีความสามารถในการแนะนำและถ่ายทอดความรู้ มีศรัทธา ต่องานและผู้ร่วมงาน

อรุณ รักธรรม (2537: 199-202) ได้กล่าวถึงผู้นำที่ดีควรจะต้องประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญๆ คือ มีความรู้ ความริเริ่ม ความกล้าหาญ ความเด็ดขาด ความแนบเนียน ความยุติธรรมท่าทางที่ดี ความอดทน ความกระตือรือร้น ความไม่เห็นแก่ตัว ความตื่นตัว คุลยพินิจที่ดีความสงบเสงี่ยม ความเห็นอกเห็นใจ ความจงรักภักดี การสังคมนิ การบังคับตัวเอง

นอกจากนี้ รัศมี ภิวาลแทน (2543: 21-22) ยังได้สรุปคุณลักษณะที่ผู้นำพึงมี จากคำอธิบายของนักวิชาการหลายๆ ท่านทั้งต่างประเทศ ในประเทศ และจากคติในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงคุณลักษณะที่ผู้นำควรมีไว้มากมายหลายประการ มีทั้งเห็นพ้องต้องกันและแตกต่างกันไปบ้างคือ ความรับผิดชอบ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มนุษย์สัมพันธ์ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความกระตือรือร้น ความสามารถตัดสินใจ การวางแผน ให้ความร่วมมือแก่หมู่คณะ ความสามารถในการกีฬา ท่าทาง และแต่งกายดี ใช้ภาษาถูกต้องชัดเจนและสื่อความหมายได้ดี ความสามารถในการกีฬา ท่าทาง และแต่งกายดี ใช้ภาษาผู้ถูกต้องชัดเจนสื่อความหมายได้ดี ความสามารถในการพูดชักจูงผู้อื่น ความกล้า

หาญ รู้จักกาลเทศะ จิตใจเข้มแข็งและอดทน ร่าเริงและมีอารมณ์ขันมีวินัยในตนเอง เห็นความสำคัญของผู้ร่วมงาน ชอบช่วยเหลือผู้อื่น หมั่นสำรวจและปรับปรุงตนเอง มีความรอบรู้ มีน้ำใจนักกีฬา สามารถแก้ปัญหาให้กลุ่มได้ กล้าเสี่ยง

ตามที่กล่าวมาแล้วชี้ให้เห็นว่าคุณลักษณะของผู้นำโดยทั่วไปมีดังนี้คือ ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีสติปัญญา ความเฉลียวฉลาด ไหวพริบดี มีการศึกษาและรอบรู้สิ่งต่างๆ มีฐานะทางเศรษฐกิจ มีความรับผิดชอบ มีความคิดริเริ่ม มีความเพียรพยายาม กล้าหาญและกล้าเสี่ยงที่จะผจญกับสิ่งต่างๆ มีความเด็ดขาด มีความคิดริเริ่ม มีความเพียรพยายาม กล้าหาญและกล้าเสี่ยงที่จะผจญกับสิ่งต่างๆ มีความเด็ดขาด เชื่อมั่นในตนเอง กระตือรือร้น มีวินัย ร่าเริงขบขันบ้าง ตื่นตัวสำรวจปรับปรุงตัวเอง อยู่เสมอ หยั่งรู้สถานการณ์ ได้รับการยอมรับและเป็นที่ยอมรับของคนโดยทั่วไป สามารถปรับตัวได้ง่ายสื่อความหมายได้ดี พุดจาชัดเจนเข้าใจง่ายและรู้จักชักจูงใจคน มีคุณพินิจในการตัดสินใจ มีความยุติธรรม อดทนรู้จักบังคับตนเอง เป็นคนมีเหตุผลแก้ปัญหาให้กลุ่มได้ ให้ความหมายร่วมมือแก่หมู่คณะ รู้จักทำงานให้สำเร็จ มีการวางแผนอย่างดี มีแรงจูงใจภายในสูง ไม่เห็นแก่ตัว สงบเสงี่ยม เห็นอกเห็นใจผู้อื่น จงรักภักดีต่อส่วนร่วม ซื่อสัตย์ โอบอ้อมอารีช่วยเหลือผู้อื่นทุกเมื่อ เห็นความสำเร็จของเพื่อนร่วมงาน มีส่วนในกิจกรรมทางสังคมในสังคมและมีน้ำใจนักกีฬา ในอิสลามก็มีการกล่าวถึงผู้นำไว้เช่นกัน มุสลิมให้ความสำคัญแก่ผู้นำเป็นอย่างยิ่ง ถือว่าผู้นำนั้นเป็นผู้ที่จะนำผู้ตามไปในทางที่ถูกที่ควรและยอมรับให้การเคารพและยึดถือผู้นำ โดยจะกล่าวถึง ทฤษฎีผู้นำในทัศนะของอิสลามและลักษณะของผู้นำที่ดี

4. แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรม

พฤติกรรม การกระทำหรือพฤติกรรมใดๆ ของคนเราส่วนใหญ่จะเป็นการแสดงออกของบุคคลผู้นั้นที่มีพื้นฐานมาจากความรู้ และทัศนคติของตนเอง การที่บุคคลมีพฤติกรรมต่างกันก็เนื่องมาจากมีความรู้ และทัศนคติต่างกัน ซึ่งความแตกต่างของความรู้และทัศนคติเกิดจากความแตกต่างในเรื่องของการเปิดรับสื่อ การแปลความหมายของสารที่ได้รับ สิ่งเหล่านั้นทำให้เกิดประสบการณ์สั่งสมที่แตกต่างกันซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมของบุคคลในที่สุด

โรเจอร์ (1978. p. 209) ได้กล่าว เมื่อผู้รับสารได้รับข่าวสารในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ก็จะเกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนั้นๆ และความรู้ความเข้าใจนี้จะทำให้เกิดทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องนั้นและขั้นสุดท้ายก็จะก่อให้เกิดพฤติกรรมหรือการตอบสนองของมนุษย์ต่อสถานการณ์หนึ่งหรือสถานการณ์ใด หรือสิ่งกระตุ้นต่างๆ โดยการกระทำนั้นเป็นไปโดยมีจุดมุ่งหมาย และเป็นไปอย่าง

ใคร่ครวญมาแล้ว หรือเป็นไปอย่างไม่รู้สึกละไม่ว่าสิ่งมีชีวิตและบุคคลอื่นสามารถสังเกตการกระทำนั้นได้หรือไม่ก็ตาม

องค์ประกอบของพฤติกรรม

ครอบครัว (อ้างถึงใน ศิริวรรณ จุฬนิษัตร.2542 น. 38) ได้อธิบายถึงพฤติกรรมของบุคคลว่าเกิดขึ้นเพราะองค์ประกอบ 7 ประการ ต่อไปนี้

1. ความมุ่งหมาย เป็นความต้องการหรือวัตถุประสงค์ที่ทำให้กิจกรรมคนเราต้องทำกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการที่เกิดขึ้น กิจกรรมบางอย่างก็ให้ความพอใจหรือสนองความต้องการได้ทันที แต่ความต้องการหรือวัตถุประสงค์บางอย่างก็ต้องใช้เวลาอันจึงจะสามารถบรรลุความต้องการหลายๆ อย่างในเวลาเดียวกัน และมักจะต้องเลือกสนองความต้องการที่รีบด่วนก่อน และสนองความต้องการที่ห่างออกไปในภายหลัง

2. ความพร้อม หมายถึง ระดับวุฒิภาวะหรือความสามารถที่จำเป็นในการทำกิจกรรมเพื่อสนองความต้องการ คนเราไม่สามารถสนองความต้องการได้หมดทุกอย่าง ความต้องการบางอย่างอยู่เหนือความสามารถของเขา

3. สถานการณ์ เป็นเหตุการณ์ที่เปิดโอกาสให้เลือกทำกิจกรรมใดเพื่อสนองความต้องการ

4. การแปลความหมาย ก่อนที่เราจะทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งลงไป เราจะต้องพิจารณาเสียก่อนตัดสินใจเลือกวิธีการที่คาดว่าจะให้ความพอใจมากที่สุด

5. การตอบสนอง เป็นการทำกิจกรรมเพื่อสนองความต้องการโดยวิธีการที่ได้เลือกแล้วในขั้นการแปลความหมาย

6. ผลที่ได้รับหรือผลที่ตามมา เมื่อทำกิจกรรมแล้วย่อมได้รับผลจากการกระทำนั้น ผลที่ได้รับอาจตรงตามที่คาดคิดไว้ หรืออาจตรงกันข้ามกับความหมายก็ได้

7. ปฏิกริยาต่อความผิดหวัง หากคนเราไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ ก็กล่าวได้ว่าเขาประสบกับความผิดหวัง ในกรณีนี้เขาอาจจะย้อนกลับไปแปลความหมายของสถานะเสียใหม่ และเลือกวิธีการสนองตอบใหม่ได้

5. ทฤษฎีผู้นำในทัศนะอิสลาม

ทฤษฎีผู้นำในทัศนะของศาสนาอิสลาม พิจารณาผู้นำใน 2 ประเด็นกล่าวคือ (อังกณา บุญ-สิทธิ์, 2540:13)

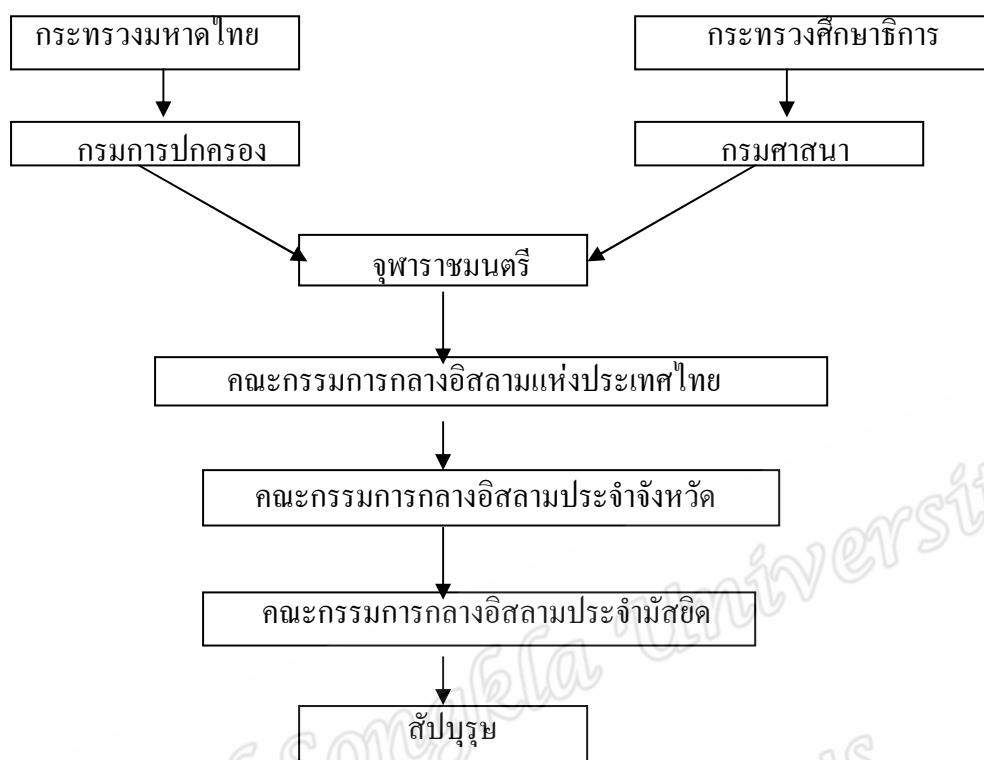
1. ผู้นำในอุดมการณ์ หมายถึงพระเจ้าที่มุสลิมนับถือ เป็นจุดรวมของมนุษย์โดยเฉพาะอิสลามเน้นเรื่องความศรัทธา เพราะความศรัทธาเป็นคุณสมบัติที่มีเกียรติที่สูงแห่งวิญญาณของมนุษย์ กลุ่มชนที่อยู่รวมกันด้วยความศรัทธาอย่างเดียวกันทำให้เกิดสังคมขึ้นมา

ศาสนาอิสลามศรัทธาว่า พระเจ้าคืออัลลอฮ์ (ช.บ.) ผู้ทรงเดชานุภาพแต่เพียงองค์เดียวปราศจากสิ่งใดมารวมภาคีกับอัลลอฮ์ เฉพาะอัลลอฮ์เท่านั้นที่ควรแก่การศรัทธา อัลลอฮ์มิได้ทรงกำเนิดมาจากสิ่งใด อัลลอฮ์คือพระเจ้า ผู้ทรงแต่งตั้งศาสนาทูตจากบรรดามนุษย์ในสมัยต่างๆ ที่ล่วงมาแล้ว พลังอันยิ่งใหญ่ของอัลลอฮ์ไม่มีขอบเขตจำกัด อัลลอฮ์ (ช.บ.) เอกภาพแห่งอัลลอฮ์ (ช.บ.) ซึ่งหมายถึงว่า มุสลิมนับถืออัลลอฮ์ (ช.บ.) พระองค์เดียวเท่านั้นว่าเป็นพระเจ้าที่เที่ยงแท้ตลอดกาล นี่คือนำเสนอเบื้องต้นและเป็นคำสอนที่สำคัญที่สุดในศาสนาอิสลาม การศรัทธาต่ออัลลอฮ์เพียงผู้เดียวนั้นจะก่อให้เกิดความจริงใจในการแสวงหาสัจธรรมอย่างแท้จริงและจริงใจในการเสียสละเพื่อศีลธรรมอันสูงส่ง ทำให้เกิดความสงบใจและอึดเฝือกในการที่ได้ตระหนักถึงพลังอันยิ่งใหญ่ที่คอยชี้ทางที่ถูกต้อง การศรัทธาต่ออัลลอฮ์จะยกระดับเป้าหมายชีวิตให้สูงขึ้นสู่มาตรฐานแห่งความถูกต้องและคุณงามความดี

พลังศรัทธานี้ทำให้มุสลิมไม่ยอมสยบต่อสิ่งอื่นใด มุสลิมทุกคนตระหนักดีว่าไม่มีคนหรือสัตว์ใดๆ มีอำนาจที่จะเอาชีวิตเขาได้ มีพระเจ้าเท่านั้นที่ทรงมีอำนาจเช่นนั้น ในเมื่อถึงเวลาที่พระองค์ทรงกำหนดการศรัทธาอย่างหนักแน่นเช่นนี้ก่อให้เกิดกำลังใจที่แข็งแกร่ง เกิดที่ยิ่งยวดและมีความไว้วางใจในพระเจ้า ทำให้เขาพร้อมเสมอที่จะเสียสละทุกอย่างเพียงเพื่อพอพระทัยของพระเจ้า พระองค์เป็นจุดรวมของมุสลิมทุกคน (อิหมรอน มะลูลีม, 2534: 28 – 29)

2. ผู้นำในการปกครอง โดยธรรมชาติของมนุษย์จะต้องอยู่กันเป็นหมู่เป็นพวก มีความสัมพันธ์ยึดเหนี่ยวและยอมรับซึ่งกันและกัน การอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขจำเป็นจะต้องมีผู้มีภาวะเหนือกว่าคนอื่นทำหน้าที่เป็น “ผู้นำ” กลุ่มคนนั้นในการดำเนินงานประสบผลสำเร็จไม่ว่าจะในภาวะปกติหรือมีปัญหาเกิดขึ้นก็ตาม โดยบุคคลอื่นทำหน้าที่ในฐานะ “ผู้ตาม” ท่านนบีมุฮัมมัด (ช.บ.) กล่าว เมื่อมีบุคคลจำนวน 3 คนที่จะเดินทางร่วมกันก็ให้เลือกคนใดคนหนึ่งขึ้นเป็นผู้นำในการเดินทางนั้น ทั้งนี้เพราะอาจจะเกิดความคิดเห็นแตกต่างกันในระหว่างการเดินทางและผู้ที่ได้รับเลือกให้เป็นผู้นำนั้นก็ตัดสินในปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ (อบูอาวูด) (การุณ ฎูใหญ่, 2541:104)

ศาสนาอิสลามแตกต่างจากศาสนาอื่นๆ ในข้อที่ว่า ศาสนาอิสลามไม่มีนักบวชเช่นในศาสนาอื่นๆ การธำรงรักษาและสืบต่อศาสนาเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนที่ต้องศึกษาและปฏิบัติศาสนกิจโดยเท่าเทียมกัน ไม่มีผู้ใดได้รับสิทธิพิเศษในการปฏิบัติศาสนากิจอย่างใดเลย แต่ในรูปของการปกครองแล้วศาสนาอิสลามในประเทศไทยเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้(ขจัดภัย บุษย์พัฒน์., 2539: 507)

ภาพประกอบที่ 1 โครงสร้างของผู้นำศาสนาอิสลาม

คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย ประกอบด้วยประธานกรรมการและคณะกรรมการซึ่งเป็นอิสลามศาสนิก จำนวนไม่ต่ำกว่า 5 คนแต่งตั้งและถอดถอนโดยพระบรมราชโองการตามคำแนะนำของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย กรรมการชุดนี้จุฬาราชมนตรีเป็นประธานกรรมการ มีหน้าที่ให้คำปรึกษาหารือแก่กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงศึกษาธิการ ในกิจการที่เกี่ยวข้องแก่ศาสนาอิสลาม

สำหรับคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนั้น มีขึ้นได้เมื่อจังหวัดใดมีประชาชนผู้นับถือศาสนาอิสลามจำนวนมากพอสมควร กระทรวงมหาดไทยอาจจัดให้มีคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดขึ้น โดยให้มีหน้าที่ให้คำปรึกษาหารือแก่คณะกรรมการจังหวัด ในกิจการที่เกี่ยวข้องแก่ศาสนาอิสลามในจังหวัดนั้น คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดประกอบด้วยประธานกรรมการ และกรรมการซึ่งเป็นศาสนิกมีจำนวนต่ำกว่า 5 นายแต่งตั้งและถอดถอนโดยกระทรวงมหาดไทย จังหวัดใดที่มีได้มีคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ให้คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยทำหน้าที่คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนั้นๆ (ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดชะ, 2538: 146 – 149)

1. จัดการบำรุงรักษามัสยิดและศาสนสมบัติ (วาถ์ฟ) ตามพระธรรมวินัย กฎหมาย ระเบียบและมติของที่ประชุม ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยมั่นคงและเกิดผลประโยชน์

2. แนะนำคักเดือนปวงสัปบุรุษให้ปฏิบัติศาสนกิจโดยเคร่งครัดและมีความสามัคคี
3. จัดทำเอกสารบัญชีต่างๆ ของมัสยิดให้ถูกต้องและครบถ้วน
4. จัดทำทะเบียนสัปบุรุษ รักษาสมุดทะเบียนและจำหน่าย แก่ทะเบียนให้ถูกต้องอยู่เสมอ
5. วางระเบียบปฏิบัติภายในมัสยิด เพื่อให้การบำเพ็ญศาสนกิจและพิธีกรรมเป็นไปด้วยความเรียบร้อย
6. ระวังข้อพิพาทเรื่องศาสนาของปวงสัปบุรุษ
7. แจ้งการเห็นเดือนชะบาน รอมฎอน เซาวาล ชุลอิจยะ ต่อคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด
8. จัดการเรื่องครอบครัวและมรดก ตามพระธรรมวินัย
9. แสดงขบยอดบัญชีรับจ่าย และทะเบียนศาสนาสมบัติต่อคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดภายในเดือนมกราคมของทุกปี
10. กรรมการแต่ละคนรับผิดชอบในหน้าที่ของตน และต้องรับผิดชอบร่วมกันในกิจการทั่วไปของมัสยิด

นอกจากคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเป็นผู้มีบทบาทและอำนาจในศาสนาแล้ว จะมีอำนาจทั้งทางการและไม่เป็นทางการอันเป็นอำนาจแฝงอื่นๆ มีบทบาทและหน้าที่จนเป็นที่เคารพนับถือในสังคมมุสลิม บทบาทในด้านนี้พอสรุปได้ดังนี้ (วิโรจน์ ขวัญเกื้อ, 2540: 54)

1. เป็นที่ปรึกษาของฝ่ายบ้านเมือง ตั้งแต่ระดับผู้ใหญ่บ้าน กำนัน จนถึงระดับนายอำเภอ
2. ทำหน้าที่คอยประสานระหว่างราษฎรกับทางราชการ หรือเป็นตัวแทนประชาชนไปในตัวด้วย
3. เป็นตัวแทนหรือศูนย์กลางของการปกครองในระดับหมู่บ้าน หรือตำบล
4. เป็นตัวแทนหรือศูนย์กลางในการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนพ้นจากความล้าหลัง
5. เป็นตัวแทนหรือศูนย์กลางในการอนุรักษ์ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมที่ลานศิลปกรรมต่างๆ ตลอดจนเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์

ตามที่กล่าวมาแล้ว ผู้นำในทัศนะอิสลามมองได้ 2 ลักษณะ กล่าวคือ ผู้นำในอุดมการณ์ หมายถึงพระเจ้าที่มุสลิมนับถือ และผู้นำในการปกครอง ซึ่งมีตั้งแต่ระดับประเทศ ระดับจังหวัดและระดับชุมชน ประกอบด้วยจุฬาราชมนตรี คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดและคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด ซึ่งมีโครงสร้าง บทบาทและหน้าที่แตกต่างกันไปในแต่ละระดับ

นอกจากทฤษฎีผู้นำในทัศนะอิสลามและโครงสร้าง บทบาทและหน้าที่แล้ว การuhn ฎูใหญ่ (2542: 91 – 97) กล่าวถึงลักษณะของผู้นำมุสลิมว่า เมื่อพูดถึงลักษณะของผู้นำในอิสลาม มุสลิมจะ

ยึดถือตามแนวปฏิบัติของท่านศาสดามุฮัมมัด (ช.ล.) ซึ่งมีลักษณะผู้นำในด้านบุคลิกภาพและมีความสามารถในการเป็นผู้นำที่แท้จริง กล่าวคือ

1. การมีบุคลิกภาพที่น่าดึงดูดใจ การศึกษาเกี่ยวกับผู้นำได้ยอมรับว่า บุคคลที่จะเป็นผู้นำที่ดีจะต้องมีบุคลิกภาพที่ดึงดูดใจและมีอิทธิพลทางใจเหนือผู้อื่นได้ ท่านศาสดามุฮัมมัด (ช.ล.) ซึ่งมีบุคลิกภาพภายนอกที่แข็งแรง สง่างามทั้งในยามอยู่นิ่งและยามเคลื่อนไหว ส่วนบุคลิกภาพภายในนั้นท่านเป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ชอบคิดพิจารณาและช่างสังเกตใคร่ครวญ มีวิจรรย์ญาณที่กว้างไกลและลึกซึ้ง จิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเมตตาสูง ความซื่อสัตย์เป็นเลิศ มีความกระตือรือร้นและมั่นใจในตัวเอง เข้มแข็งเด็ดเดี่ยวเมื่อเผชิญกับศัตรูและกล้าตัดสินใจได้ทันทั่วทั้งที่

2. ความมุ่งมั่น เข้มแข็งเด็ดเดี่ยว ลักษณะผู้นำที่ดีจะต้องกล้าเผชิญปัญหาและกล้าตัดสินใจอย่างฉลาด ซึ่งสามารถโน้มนำสร้างความเชื่อถือ เชื่อมือ เชื่อใจและเชื่อมั่นแก่ผู้ตามได้ไม่หวั่นไหวหรือเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเพียงเล็กน้อยก็ยอมขายความศรัทธาเปลี่ยนความตั้งใจและขายอุดมการณ์ได้

3. ความสามารถในการบริหารและการครองใจคน ผู้นำคือผู้ที่มีความสามารถและมีอิทธิพลทางใจเหนือผู้อื่นทำให้ผู้อื่นคล้อยตามและปฏิบัติด้วยความเต็มใจ จึงสามารถดำเนินการให้องค์การหรือสังคมเจริญก้าวหน้าและบุคคลในการปกครองมีความสุขได้

อนัส แสงอารีย์ (2531: 16) กล่าวถึงคุณลักษณะพื้นฐานของชีวิตท่านศาสดามุฮัมมัดที่นำไปสู่ความสำเร็จคือ

1. สัจจะที่ไม่มีข้อบกพร่องในทุกๆ สถานการณ์ คำพูดที่ตรงกับการกระทำ ไม่ว่าจะเป็นการนัดหมาย สัญญา หยกถ้อย เล่าเรื่องหรือบอกข่าว ฯลฯ ล้วนแต่เป็นความจริง

2. มีความรับผิดชอบ อามานะฮฺ ในคະฮฺวะของท่าน ภารกิจในการเผยแพร่ศาสนาของอัลลอฮฺ

3. เผยแพร่โดยสมบูรณ์ ไม่ใส่ใจใยดีคำติฉินนินทาหรือความโกรธเคืองของผู้อื่น หรือความเดือดร้อนที่ต้องประสบ

4. ความเฉลียวฉลาด ไม่นำผู้คนสู่ทางที่หลงผิด สามารถสร้างความมั่นใจให้กับผู้อื่นได้และอธิบายให้ผู้อื่นเชื่อฟังและนำไปปฏิบัติได้

นอกจากนี้ มุสเตซา มุญาฮะฮารี (2536: 89 – 90) กล่าวว่า ไม่มีขบวนการใดที่จะเคลื่อนไหวได้ประสบผลสำเร็จโดยปราศจากผู้นำ แต่ใครจะเป็นผู้นำหรือเป็นกลุ่มของผู้นำเมื่อขบวนการที่มีลักษณะเป็นอิสลามและมีวัตถุประสงค์เป็นอิสลามเป็นที่ชัดเจนอยู่แล้วว่า

1. ผู้นำจะต้องมีเสี้ยนใจทั่วไปๆ ไปในการที่จะต้องเข้ามาแบกรับภาระหน้าที่ครบเสียก่อน

2. ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องปรัชญาทางด้านจิตใจ ด้านจริยธรรม ด้านสังคมและด้านการเมืองของอิสลามอย่างลึกซึ้ง จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องทักษะทางจักรวาล เรื่องการสร้างสรรค์ เรื่องต้นกำเนิด เรื่องผู้สร้างจักรวาล เรื่องความจำเป็นในการสร้างจักรวาล และเรื่องหน้าที่ของมนุษย์ผู้ที่มิต่อเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องทักษะทางจักรวาล เรื่องการสร้างสรรค์ เรื่องต้นกำเนิด เรื่องผู้สร้างจักรวาล เรื่องความจำเป็นในการสร้างจักรวาล และเรื่องหน้าที่ของมนุษย์ผู้ที่มิต่อสังคม นอกจากนี้ยังมีเรื่องที่สำคัญอีกคือ

3. ผู้นำต้องมีภาพอุดมการณ์ที่ชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมจะต้องมีแบบอย่างและวิธีการสร้างระเบียบทางสังคม จะต้องมีความสามารถในการป้องกันและติดตามเรื่องบางเรื่องและต่อต้านเรื่องบางเรื่อง ตลอดจนจะต้องมีวัตถุประสงค์ขั้นสูงสุดและวิธีการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวนั้น เป็นต้น

เสาวนีย์ จิตหมวด (2537: 56) กล่าวถึงลักษณะหรือคุณสมบัติของอิหม่าน (ผู้นำ) ไว้ 4 ประการ คือ

1. ผู้ที่จะเป็นอิหม่าน (ผู้นำ) ในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจ คัมภีร์อัลกุรอานดีกว่าผู้อื่น
2. หากมีผู้ที่มีความรู้ในอัล – กุรอานเท่าเทียมกัน ให้เลือกผู้อื่นที่มีความเข้าใจในซุนนะห์ดีกว่า
3. ถ้าหากมีผู้ที่มีความรู้ในเรื่องซุนนะห์เท่าเทียมกัน ให้เลือกคนที่รู้เรื่องฮิจญเราะห์ดีกว่า
4. ถ้าหากมีผู้รู้เรื่องฮิจเราะห์เท่าเทียมกัน ให้เลือกคนที่มีอายุสูงกว่า

นอกจากนี้เสาวนีย์ จิตหมวด (2537: 56 - 58) กล่าวถึงการคัดเลือกอิหม่าน (ผู้นำ) ที่มีคุณลักษณะ ดังนี้

1. อิหม่านจะต้องยึดมั่นในคำสอนของอัลลอฮ์อย่างแน่นแฟ้น เป็นตัวอย่างที่ดีแก่บุคคลอื่น เป็นผู้ชักชวนให้ทำดี ห้ามปรามสิ่งชั่วและกล้าพูดความจริง
2. ต้องมีปณิธานว่าจะทำงานเพื่อหวังความโปรดปรานจากอัลลอฮ์และหวังโลกหน้า หลีกเลี่ยงการอวดอ้างหรือไม่ยอมรับพูดความจริงและต้องไม่สรรเสริญเยินยอผู้คนมากเกินไป
3. ต้องยึดถืออัลกุรอานและหะดีษ เป็นหลักการในการปฏิบัติงาน เพราะเป็นรากฐานที่สำคัญและปราศจากข้อสงสัยใดๆ
4. จะต้องเข้าใจสิ่งต่างๆ อย่างละเอียดลึกซึ้ง อ่านและค้นคว้าให้มาก รู้เรื่องสิ่งแวดล้อมรอบตัว สภาพการณ์ เหตุการณ์ต่างๆ วัฒนธรรมที่หลงไหลเข้ามา ตลอดจนปัญหาท้าทายต่างๆ ที่ต้องเผชิญ

5. ต้องศึกษาประวัติศาสตร์อิสลามและเรื่องราวเกี่ยวกับกับมนุษยชาติ ทั้งมีความรู้พอสมควรเกี่ยวกับวิชาด้านสากลจักรวาลและชีววิทยา

6. จะต้องจำตัวบท (อัลกรุอ่านและหะดีษ) ได้มาก มีความรู้ด้านภาษาดี และต้องรู้ภาษาอื่นนอกเหนือจากภาษาอาหรับ เพื่อที่จะอ่านเขียนเกี่ยวกับอิสลามจากผู้ที่ เป็นมิตรหรือเป็นศัตรู ยิ่งกว่านั้นจะต้องสามารถให้ความเข้าใจและชักจูงผู้ที่ไม่รู้ภาษาอาหรับทั้งที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม

7. ต้องเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบสูงและมีความเหมาะสมทางวิชาการ เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยหลักฐาน เหตุผลและมีวิธีการที่น่าพอใจ

8. ต้องเป็นผู้ที่มีมารยาทที่ดี มีความประพฤติเรียบร้อย เป็นที่รักใคร่ของหมู่คณะ ทั้งนี้เพื่อให้หมู่ชนนั้นเชื่อถือและปฏิบัติตามคำแนะนำชี้แจง

9. ต้องมีความอ่อนโยน อุดม ทน ทำประโยชน์ ตลอดจนทำให้หมู่คณะเข้าใจศาสนาอย่างกระจ่างแจ้ง

10. ต้องเป็นคนมักน้อย พอใจสิ่งที้อลลอฮฺทรงประทานมาให้ ทั้งนี้เพื่อเป็นผู้ที่มีเกียรติผู้ควรแก่การเคารพรักและพ้นจากการถูกดูแคลน

11. ต้องอ่านอัล – กรูอ่าน ได้ดี รู้เกณฑ์การอ่าน (ตัจญวีด) อย่างดี

12. แต่งกายสุภาพเรียบร้อย เหมาะสมกับบุคลิก

วิรัช จังประเสริฐ (2530: 16) กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้นำชุมชนมุสลิมว่า ผู้มีสิทธิ์เป็นเจ้าของผู้นำทางเกียรติจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ 4 ประการ ดังนี้

1. ต้องเป็นผู้มีความรู้เพราะด้วยความรู้แต่เพียงประการเดียวเท่านั้นที่จะสามารถบริหารกิจกรรมต่างๆ ให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของหลักการแห่งอัลลอฮฺได้

2. มีความยุติธรรม เนื่องจากตำแหน่งนี้เป็นตำแหน่งนี้เป็นตำแหน่งทางศาสนา หลักการนิติธรรมทั้งหมดในศาสนา คือ หลักการที่เต็มไปด้วยแห่งความยุติธรรม ผู้ดำรงตำแหน่งจึงต้องเป็นผู้ที่มียุติธรรม

3. มีความสมบูรณ์ในทุกด้าน เช่น ต้องเป็นผู้สามารถตัดสินใจต่าง ๆ ได้ สามารถหาแนวทางหยิบยื่นและคุ้มครองความสงบสุขของอาณาประชาราษฎร์

4. เป็นผู้ที่มีประสาทสัมผัสและอวัยวะครบถ้วน ผู้นำทางศาสนาต้องเป็นตัวของตัวเองพอสมควร

นอกจากนี้ การุณ ฎาใหญ่ (2539:105 – 106) กล่าวถึงคุณลักษณะและพฤติกรรมการบริหารแบบอิสลามว่า โดยทั่วไปผู้ที่จะเป็นผู้ที่มีความสามารถหลักการ 5 ประการ คือ

1. ความสามารถในการทำงาน กล่าวคือจะต้องเป็นผู้ที่รอบรู้เรื่องงาน รู้ว่างานในหน้าที่รับผิดชอบมีอะไรบ้าง มีกระบวนการและวิธีการทำงานอย่างไร จะต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับงานอื่นอย่างไร มีปัจจัยอะไรที่จะนำมาเสริมสร้างให้งานสำเร็จ มีวิธีการติดตามและตรวจสอบอย่างไร หากเกิดปัญหาข้อขัดข้องจะต้องใช้วิธีการตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างไร ซึ่งผู้ที่มีความในการทำงานนี้ นอกจากจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติของงานแล้ว จะต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานด้วยจึงจะสามารถสั่งงาน ณะงานและควบคุมงานให้ผู้ตามเชื่อมือได้

2. ความสามารถในการเชิงมนุษยสัมพันธ์ กล่าวคือจะต้องเป็นผู้ที่รู้จักธรรมชาติของคนเข้าใจความแตกต่างของคน รู้ว่าแต่ละคนที่เกี่ยวข้องกับด้วยเป็นคนอย่างไร ชอบอะไรหรือไม่ชอบอะไรมีจุดเด่นจุดด้อยตรงไหนและมีความสามารถขนาดไหน จึงจะสามารถปรับท่าทีในการอยู่ร่วมกันและสามารถจูงใจคนอื่นให้ปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจและเอาจริงเอาจัง

3. ความสามารถในการคิดบวกการณืไกล กล่าวคือจะต้องเป็นผู้นำ ต้องวางแผนงาน และคาดการณ์ล่วงหน้าได้ถูกต้อง เมื่อตัดสินใจวางแผนดำเนินการแล้วไม่ผิดพลาดหรือปรับแผนน้อยที่สุดผู้ที่สามารถหยั่งการณืไกลได้ดีจะทำให้ผู้ตามเกิดความเชื่อมั่นมากขึ้น ซึ่งจะเป็นแรงผลักดันทำให้ผู้ตามทุ่มเทให้การทำงานอย่างไม่ลืงเลวจะผิดพลาดหรือเสียแรงเสียเวลาเปล่า

4. ความสามารถในการปกครองบังคับบัญชา ผู้นำนอกจากจะมีความสามารถในการวางแผนและควบคุมงาน สั่งงานและสอนงาน จัดระบบงานและปรับปรุงงานแล้วยังจะต้องมีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชาให้ผู้ปฏิบัติงานอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบและเป็นปกติ ซึ่งความสามารถในการปกครองมีระเบียบและปกติ ซึ่งความสามารถดังกล่าวนี้จะต้องอาศัยความรู้ในเรื่องนโยบาย ธรรมเนียมปฏิบัติ และระเบียบข้อบังคับขององค์การตลอดจนธรรมชาติของงาน และสภาพพื้นฐานของผู้ปฏิบัติงานด้วย จึงจะทำให้การปกครองบังคับบัญชาเป็นอย่างเหมาะสมเป็นผลดีต่อองค์การและเป็นทีพอใจของผู้ปฏิบัติงานด้วย

5. ความสามารถในการพัฒนาตนเอง ผู้นำที่ดีจะต้องมีการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ทันสมัย ทันคน ทันเหตุการณ์ อันจะทำให้มีความคล่องตัวในการบริหารมากขึ้น การที่จะพัฒนาตนเองได้นั้นจะต้องเป็นผู้กล้ายอมรับความจริง กล้ารับฟังความคิดเห็นของผู้ตาม และกล้านำตัวเองเพื่อการเปลี่ยนแปลงที่ดีกว่า

ตามที่กล่าวมาแล้วพอ สรุปได้ว่า อิสลามให้ความสำคัญกับผู้นำ เพราะผู้ที่จะเป็นผู้นำได้นั้นจะต้องมีความรู้ในหลักความรู้ในหลักศาสนาเป็นอย่างดี และมีบุคลิกภาพที่ดีโดยยึดแบบอย่างท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.) ตลอดจนมีความสามารถในการเป็นผู้นำที่แท้จริง มีอุดมการณ์ที่หนักแน่น และรอบรู้สิ่งต่างๆ โดยทั่วไปด้วย

ชุมชนที่พัฒนาลักษณะของคนเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยผลักดันให้เกิดการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีหรือที่ถูกที่ควร จากการศึกษาของนักวิชาการได้ปรากฏชัดแล้วว่าชุมชนหรือท้องถิ่นที่มีความเจริญ คุณลักษณะของคนในชุมชนนั้นจะแตกต่างจากคนที่อยู่ในชุมชนที่กำลังพัฒนาหรือล้าหลัง โดยเฉพาะผู้นำด้วยแล้วจะต้องมีคุณลักษณะที่เด่นเป็นพิเศษ ไปจากบุคคลทั่วไปในการที่จะนำชุมชนไปในทางที่ถูกต้องหรือเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี

ลักษณะของคนและผู้นำในชุมชนที่พัฒนา

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2545: 59 – 60) ได้อธิบายลักษณะของคนเจริญหรือลักษณะของคนในประเทศเจริญคือ

1. คุณสมบัติพื้นฐาน (Prerequisites)

1.1 ความรับผิดชอบ ซึ่งหมายถึงการพยายามปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี มีประสิทธิภาพและการพยายามปรับปรุงงานและวิธีปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้น

1.2 ความสม่ำเสมอ หมายถึงการมีความรู้ ได้รับการฝึกฝนอบรมจนมีความรู้ความชำนาญเป็นสูตรที่ตายตัว อร่อยหรือดีหรือเก่งเสมอตนเสมอปลาย

1.3 ความเชื่อมั่นในตัวเอง สามารถประกอบการงานหรือปฏิบัติหน้าที่ของตนได้เต็มความรู้ความสามารถของตน และตามระเบียบแบบแผนโดยไม่ประมาทหรือประหวั่นพรั่นพรึงอันใด

1.4 การพึ่งตนเอง คือพยายามรู้จักตนเอง พิจารณาตนเองแล้วใช้ความรู้ความสามารถของตนเองเสียก่อน แล้วจึงหาความช่วยเหลือจากผู้อื่นเมื่อจำเป็น ไม่เป็นคนคอยพึ่งแต่ผู้อื่นอยู่ร่ำไป

1.5 ความซื่อสัตย์เที่ยงตรงไม่คดโกง ไม่หลอกลวง ปฏิบัติงานตามระเบียบแบบแผน ทำให้เป็นที่เชื่อถือของคนทั่วไป

2. คุณสมบัติของผู้เติบโตเป็นผู้ใหญ่

2.1 เป็นคนรู้จักคิดอย่างมีจุดหมายปลายทางมากกว่า

2.2 เป็นคนที่สามารถคิดการณ์ข้างหน้าได้มากกว่า

2.3 เป็นคนที่สามารถดำเนินกิจกรรมที่ยุ่ยากสลับซับซ้อนได้มากกว่า

2.4 เป็นคนที่ยินดีรับฟังความเข้าใจความคิดเห็นและความสนใจของผู้อื่น

2.5 เป็นคนที่มีความชำนาญในการที่จะเนนการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของตนที่มีต่อผู้อื่น

รวมความสำหรับข้อ 2 นี้ว่า คนที่จะประกอบด้วยคุณลักษณะนี้จะมีทั้งความสามารถในการที่จะพิจารณาตัดสินใจกิจกรรมต่างๆ อย่างชาญฉลาดว่ากิจการใดควรจะดำเนินการในสถานการณ์ใดที่ดีที่สุดและมีความชำนาญในการที่จํานำผลแห่งการตัดสินใจเหล่านั้นไปปฏิบัติให้ได้ผลดีตามความต้องการ

รวมข้อ 1 ข้อ 2 เข้าด้วยกันแล้วก็จะเป็นลักษณะแห่งคนเจริญที่เราปรารถนาจะให้ราษฎร
ชนบทของเรา เป็นคนที่มีคุณภาพ หากสามารถสร้างสรรค์คนที่มีคุณภาพได้มากประเทศชาติของเรา
ก็จะเจริญก้าวหน้าไปได้มากและหาก สร้างบุคคลเหล่านั้นได้เร็วที่สุดเพียงใดประเทศของเราก็จะ
เจริญได้รวดเร็วเท่านั้น

สภากิจแห่งชาติ (2544: 56 – 57) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของบุคคลที่จะได้รับการยอมรับ
ให้เป็นผู้ผู้นำในชนบทของประเทศไทยในปัจจุบัน ตามลำดับความสำคัญจากน้อยไปหามากดังนี้คือ

1. ให้ความช่วยเหลือแก่คนทั่วไป ด้วยความเมตตาจิต
2. ซื่อสัตย์พูดจริงทำจริง
3. ประกอบสัมมาอาชีพอย่างแข็งขัน
4. เป็นกันเอง
5. เป็นที่พึ่งทั่วไปทั้งทางวัตถุและจิตใจ
6. มีตำแหน่งหน้าที่หรือความรับผิดชอบ
7. เป็นคนเคร่งศาสนา
8. อื่นๆ เช่น โอบอ้อมอารี

ศิริ เทสประสิทธิ์ (2549: 127- 128) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้ผู้นำท้องถิ่นก็คือคุณสมบัติ
ลักษณะและความสามารถของผู้ผู้นำทั่วไปนั่นเอง แต่จะต้องมีคุณสมบัติ ลักษณะและความสามารถ
เพิ่มเติมเป็นพิเศษให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นหรือชนบทไทยเฉพาะอีกด้วย ซึ่งกล่าวโดยสรุป
คุณสมบัติและลักษณะของผู้ผู้นำท้องถิ่นมีดังนี้

1. มีคุณสมบัติและลักษณะของผู้ผู้นำทั่วไป
2. มีความรู้หรือทักษะเหนือกว่าชาวบ้านในบางเรื่อง
3. มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง หรือมีความมั่นใจกว่าชาวบ้าน
4. เข้าใจในนวัตกรรม และเทคโนโลยีใหม่ๆ โดยรวดเร็วพอสมควร
5. ยอมรับเอานวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ๆ ไปเผยแพร่ให้ชาวบ้านโดยวิธีการที่มี
ประสิทธิภาพ

6. เป็นตัวแทนแสดงปัญหาและความต้องการของชาวบ้านให้ผู้เกี่ยวข้องทราบได้ดี
7. เข้าถึงประชาชน คบหาง่ายและไม่ถือตัว (เข้าถึงตัวและเข้าใจถึง)

सानิต บุญชู (ม.ป.ป. : 80 -82) กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้ผู้นำท้องถิ่นที่เอื้ออำนวยต่องาน
พัฒนาชุมชน นอกจากมีลักษณะผู้นำโดยทั่วไปแล้วควรมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีจิตมุ่งมั่นที่จะพัฒนา ได้แก่ ลักษณะของผู้นำที่มีความกระตือรือร้น มานะบากบั่นกล้าเสี่ยงอดทนต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ อดทนต่อการรอคอยทำงานอย่างมีเป้าหมาย มีจิตใจและความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะได้เห็นการเปลี่ยนแปลงตนเองและสังคมในทางที่ดี
2. มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ ได้แก่ ลักษณะผู้นำที่ตั้งใจทำงานที่ตรงไปตรงมาปฏิบัติตามกฎและระเบียบอย่างเคร่งครัด อุทิศเวลาให้กับงาน ไม่ทุจริตต่อหน้าที่เพื่อประโยชน์ให้ตนเองและผู้อื่น
3. มีจิตใจเป็นกุศลหรือเป็นผู้มีกุศลจิต หมายถึง ลักษณะผู้นำที่ช่วยเหลือและเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน คำนึงผู้อื่นอยู่เสมอ ให้ความสนใจและห่วงใยแบ่งปันและรับใช้ผู้อื่น ตลอดทั้งส่วนรวมอยู่เสมอ
4. การยอมรับวิทยาการแผนใหม่ หมายถึง ผู้นำที่มีความโน้มเอียงในการยอมรับความรู้ ทักษะ ความคิด วิธีการ เครื่องมือและผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ มาปรับปรุงวิถีดำเนินชีวิตให้ดีกว่าเดิมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการปกครอง
5. ความเชื่อมั่นในตนเอง หมายถึง คุณสมบัติของผู้นำที่มีความโน้มเอียงที่แน่วแน่กล้าหาญที่จะกระทำการต่างๆ ให้สำเร็จตามที่ตั้งใจไว้ มีความคิดอิสระ พึ่งตนเอง ไม่เชื่อหรือกระทำตามคนอื่น โดยปราศจากเหตุผลอันสมควรแม้จะมีอุปสรรคเกิดขึ้นก็ไม่ย่อท้อ
6. ทักษะคติแบบประชาธิปไตย หมายถึง คุณลักษณะที่มีความเชื่อ ความรู้สึกและมีท่าทีต่อวิถีทางการดำเนินชีวิตอันบุคคลต้องมีความสัมพันธ์กันใน 3 ประการคือ
  - 6.1 การเคารพและยอมรับในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน
  - 6.2 มีความสามัคคี ร่วมมือ ช่วยเหลือแบ่งปันและแบ่งงานกันทำในลักษณะการประสานงาน
  - 6.3 มีความสุขุมรอบคอบ ยอมรับและเคารพเหตุผล มีความสามัคคี ความสนใจที่จะร่วมกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง
7. มีความจงรักภักดีต่อสถาบัน หมายถึง ลักษณะผู้นำท้องถิ่นที่มีความพึงพอใจและภูมิใจในหน้าที่และความรับผิดชอบในฐานะและบทบาทผู้นำของตน เชื่อมมั่นและศรัทธาในสถาบันอันเป็นหน่วยนำในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้ก้าวหน้า
8. มีความเป็นผู้นำ หมายถึง ลักษณะที่ผู้นำใช้อิทธิพลและศิลปะในการจูงใจให้ผู้อื่นร่วมมือปฏิบัติงาน เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง มีความสามารถในการตัดสินใจและตัดสินใจอยู่เสมอ

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศุวิษา ยี่สุนทร (2533: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “คุณลักษณะของผู้นำศาสนาอิสลามที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนและแนวทางการจัดฝึกอบรมผู้นำศาสนาอิสลามเพื่อพัฒนาชุมชนในจังหวัดปัตตานี” โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) ผู้นำศาสนาอิสลามระหว่างชุมชนที่พัฒนากับชุมชนที่กำลังพัฒนา มีคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนทั้ง 10 ด้าน ซึ่งได้แก่ ด้านความรู้ความเข้าใจในหลักศาสนาอิสลาม ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ด้านความรู้เกี่ยวกับแหล่งที่จะให้ความช่วยเหลือชุมชน ด้านความมีมนุษยสัมพันธ์ ด้านความเป็นผู้นำ ด้านความมีจิตมุ่งมั่นที่จะพัฒนา ด้านการยอมรับนวัตกรรม ด้านความเชื่อมั่นในตนเอง ด้านความอดทนและด้านความสัมพันธ์กับผู้นำในหมู่บ้าน มีความแตกต่างกันหรือไม่ 2) เปรียบเทียบความแตกต่างของคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน ทั้ง 10 ด้าน จำแนกตามอายุ อายุการเป็นผู้นำศาสนาอิสลาม ระดับการศึกษาในระบบโรงเรียน การฝึกอบรมนอกโรงเรียน การรับข่าวสารและการติดต่อกับชุมชนภายนอก ซึ่งผลการวิจัย พบดังนี้

1) ผู้นำศาสนาอิสลามในชุมชนที่พัฒนามีคุณลักษณะสูงกว่าผู้นำศาสนาอิสลามในชุมชนที่กำลังพัฒนา ในด้านความรู้เกี่ยวกับแหล่งที่จะให้ความช่วยเหลือชุมชน แต่ผู้นำศาสนาอิสลามในชุมชนที่กำลังพัฒนากลับมีคุณลักษณะในด้านความเป็นผู้นำหมู่บ้าน สูงกว่าผู้นำศาสนาอิสลามในชุมชนที่พัฒนา ส่วนในด้านอื่นๆ ได้แก่ ด้านความรู้ความเข้าใจในหลักศาสนาอิสลาม ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ด้านความมีมนุษยสัมพันธ์ ด้านความมีจิตมุ่งมั่นที่จะพัฒนา ด้านการยอมรับนวัตกรรม ด้านความเชื่อมั่นในตนเอง ด้านความอดทนและด้าน ความสัมพันธ์กับผู้นำในหมู่บ้าน พบว่าไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

2) คุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน ศึกษาเปรียบเทียบตัวแปรที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบด้านภูมิหลัง ประสบการณ์และการศึกษาอบรมของผู้นำศาสนาอิสลาม พบว่า อายุก็มีความแตกต่างในด้านความรู้ความเข้าใจในหลักศาสนาอิสลามและด้านความมีมนุษยสัมพันธ์ อายุเป็นผู้นำศาสนาอิสลาม มีความแตกต่างในด้านความรู้ความเข้าใจในหลักศาสนาอิสลามด้านความเป็นผู้นำหมู่บ้าน เป็นต้น นอกนั้นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญนั่นเอง

เง๊ะมูหาหมัดสัน เง๊ะอูมา (2545: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาท้องถิ่น: กรณีศึกษาจังหวัดปัตตานี” ผลการวิจัยพบว่าอิหม่ามในจังหวัดปัตตานีส่วนใหญ่มีอายุ 41 – 61 ปี มีการศึกษาภาคสามัญระดับประถมศึกษา มีการศึกษาภาคสนามระดับอิสลามตอนปลาย (ชานาเวีย) ดำรงตำแหน่งอิหม่ามแล้วไม่เกิน 10 ปีและไม่ได้ดำรงตำแหน่งอื่นใดอีกในชุมชน

นอกจากการดำรงตำแหน่งอิหม่าม ลักษณะชุมชนที่อิหม่ามดำรงตำแหน่งอยู่ส่วนใหญ่เป็นแบบชนบท และมีสภาพทางสังคมวัฒนธรรมเป็นแบบนับถือศาสนาอิสลามเพียงศาสนาเดียว

อิหม่ามในจังหวัดปัตตานีมีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นด้านการเมืองการปกครองด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลของอิหม่ามด้านความรู้ภาคสามัญ และระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งมีความสัมพันธ์กับระดับบทบาทด้านการเมืองการปกครองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ปัจจัยส่วนบุคคลของอิหม่ามด้านความรู้ภาคสามัญมีความสัมพันธ์กับระดับบทบาทด้านเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุมีความสัมพันธ์กับระดับบทบาทด้านสังคมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 อย่างมีนัยสำคัญ

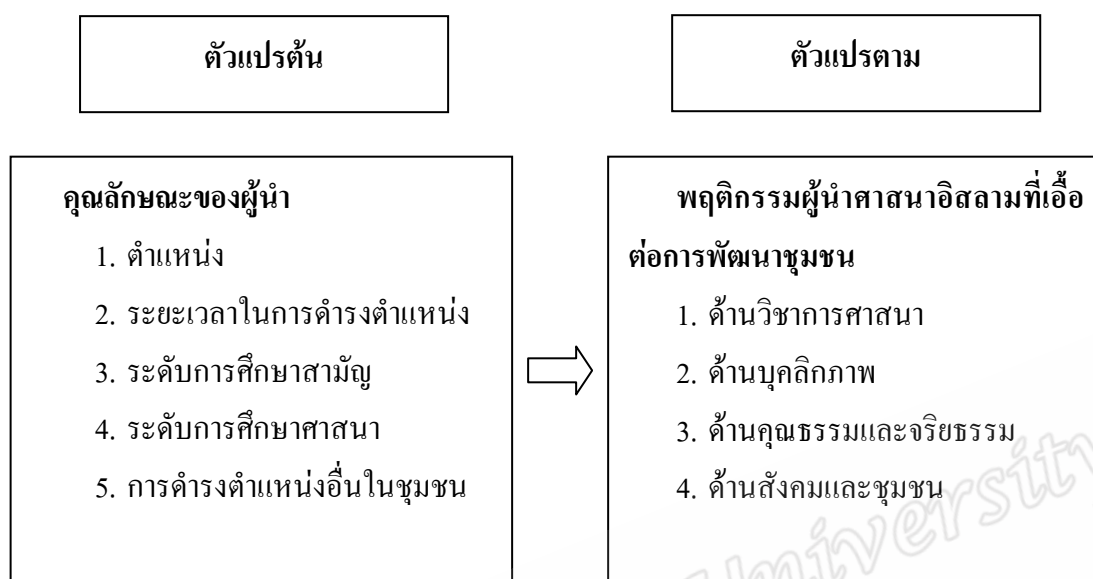
วิโรจน์ ขวัญเชื้อ (2530: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง **“บทบาทของโต๊ะอิหม่ามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการการศึกษาอกระบบโรงเรียน ตามการรับรู้ของผู้บริหารการศึกษานอกโรงเรียน”** ผู้นำท้องถิ่นและผู้นำศาสนา สรุปว่า ผู้บริหารการศึกษานอกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่นและโต๊ะอิหม่าม มีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของโต๊ะอิหม่าม ในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการการศึกษาอกระบบโรงเรียนในด้านความรู้พื้นฐานทั่วไป ด้านทักษะอาชีพ และด้านข้อมูลข่าวสารส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง สำหรับผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารการศึกษานอกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่นและโต๊ะอิหม่าม เกี่ยวกับบทบาทของโต๊ะอิหม่ามในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการการศึกษาอกระบบโรงเรียน ในด้านพื้นฐานทั่วไป และด้านทักษะอาชีพ ไม่มีข้อใดที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ด้านข้อมูลข่าวสาร มีข้อแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 เพียง 3 ประเด็นคือ เป็นผู้ชักจูงหรือช่วยเหลือแนะนำประชาชนให้ช่วยเหลือแนะนำประชาชนให้ช่วยกันรักษาสถานที่หรือสิ่งของที่เป็นของส่วนรวม เป็นตัวแทนของไทยมุสลิมที่จะแถลงข้อเท็จจริงเพื่อความเข้าใจคดีต่อกันระหว่างและรัฐประชาชน และเป็นผู้สนับสนุนให้ประชาชนได้เรียนรู้และร่วมกันปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง นอกจากนี้ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อรุณ ศิริพันธ์ (2533: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง **“บทบาทอิหม่ามในการพัฒนาชุมชน: ศึกษาเฉพาะจังหวัดสงขลา”** ผลการศึกษาปรากฏว่า อิหม่ามในจังหวัดสงขลามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง นอกจากด้านศาสนาและด้านวัฒนธรรม กระบวนการยุติธรรม และการเมืองการปกครองซึ่งอยู่ในระดับสูง การเปรียบเทียบบทบาทในการพัฒนาชุมชนของอิหม่ามจำแนกตามตัวแปรอิสระพบว่า อิหม่ามที่มีอายุ 45 ปีลงมา มีบทบาทสูงกว่าอิหม่ามที่มีอายุสูงกว่า 45 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ อิหม่ามที่จบหลักสูตรสูงกว่าภาคบังคับ กับอิหม่ามที่จบหลักสูตรศึกษาภาคบังคับต่ำกว่า มีบทบาทไม่แตกต่างกัน อิหม่ามที่เคยได้รับฝึกอบรมเกี่ยวกับการ

พัฒนาชุมชนมีบทบาทสูงกว่าอิหม่ามที่ไม่เคยได้รับการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และอิหม่ามที่พูดภาษาไทยในชีวิตประจำวันมีบทบาทสูงกว่าอิหม่ามที่พูดภาษามลายูท้องถิ่นในชีวิตประจำวันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนปัญหาและข้อเสนอแนะตามที่เสนอของอิหม่ามจำแนกออกเป็น 2 ส่วนคือส่วนที่เป็นปัญหาและเป็นข้อเสนอแนะ ส่วนที่เป็นปัญหาปรากฏผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตย การไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้านและคณะกรรมการสภาตำบล การไม่เข้าใจระหว่างประชาชนต่างวัฒนธรรม บางส่วนยังละเลยในการปฏิบัติศาสนกิจ การขาดผู้นำและงบประมาณในการจัดกิจกรรมทางศาสนาและที่เกี่ยวข้อง ประชาชนยังขาดทักษะในการประกอบอาชีพ ปัญหาการว่างงานหรือมีงานทำ แต่ไม่เป็นหลักแหล่ง และประชาชนไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา ประชาชนบางส่วนยังละเลยในการปฏิบัติศาสนกิจ การขาดผู้นำและงบประมาณในการจัดกิจกรรมทางศาสนาและที่เกี่ยวข้อง ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสาธารณสุขมูลฐาน ประชาชนไม่ให้ความร่วมมือในการสร้างและพัฒาสถาปัตยกรรมประโยชน์ในท้องถิ่น และไม่ยอมรับอิหม่ามในการปฏิบัติหน้าที่พิจารณาตัดสิน โกล่เกลี่ยกรณีพิพาทว่ายุติธรรม ส่วนที่เป็นข้อเสนอแนะ อิหม่ามต้องการให้ปรับปรุงแก้ไขปัญหาดังกล่าวมาเป็นสำคัญ

อังคณา บุญสิทธิ์ (2518: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของผู้นำศาสนาอิสลามกับปัญหาอาชญากรรมในสามจังหวัดภาคใต้” ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำศาสนาอิสลามมีบทบาทในการป้องกันอาชญากรรมโดยการไกล่เกลี่ยกรณีพิพาท การให้คำปรึกษาหารือหรือนำในปัญหาต่างๆ การอบรมสั่งสอนหลักศาสนา รวมทั้งขจัดความขัดแย้งและปลุกฝังให้ประชาชนปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ดีงามได้ดี ผู้นำศาสนาอิสลามมีบทบาทในการปราบปรามอาชญากรรมหลายประการได้ดี เช่น การเป็นพยานในคดีที่เกิดขึ้น การบอกเบาะแสแหล่งซ่อนตัวของอาชญากร และการให้ความร่วมมือกับทางราชการในการปราบปรามอาชญากรรมที่เกิดขึ้น และผู้นำศาสนาอิสลามส่วนใหญ่มีทัศนคติดีต่อทางราชการ ผู้นำศาสนาอิสลามเป็นผู้อบรมสั่งสอนในเรื่องการพัฒนาชุมชน การพัฒนาอาชีพและการพัฒนาเกษตรอย่างได้ผล

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพประกอบที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมของผู้นำศาสนาอิสลามที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน ต.ทรายขาว อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี
2. เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมของผู้นำศาสนาอิสลามที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน ต.ทรายขาว อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี จำแนกตามตัวแปร ตำแหน่ง ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง ระดับการศึกษาสามัญ ระดับการศึกษาศาสนา และการดำรงตำแหน่งอื่นในชุมชน

สมมติฐานของการวิจัย

การศึกษานี้ ผู้วิจัยตั้งสมมติฐาน ดังนี้

1. พฤติกรรมของผู้นำศาสนาอิสลามที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน ต.ทรายขาว อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก
2. ผู้นำศาสนาอิสลามที่มีตำแหน่ง ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง ระดับการศึกษาสามัญ ระดับการศึกษาศาสนา และการดำรงตำแหน่งอื่นในชุมชน มีพฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน แตกต่างกัน

ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีความสำคัญและประโยชน์ ดังต่อไปนี้

1. ด้านความรู้

1.1 ทำให้ทราบถึงระดับพฤติกรรมของผู้นำศาสนาอิสลามที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน ต.ทรายขาว อ.โคกโพธิ์ จ. ปัตตานี ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านวิชาการศาสนา ด้านบุคลิกภาพ ด้านคุณธรรม และจริยธรรม และด้านสังคมและชุมชน

1.2 ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมของผู้นำศาสนาอิสลามที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน ต.ทรายขาว อ.โคกโพธิ์ จ. ปัตตานี

2. ด้านการนำไปใช้

ผลการวิจัยที่ได้ในครั้งนี้สามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบพฤติกรรมผู้นำศาสนาอิสลามในการพัฒนาชุมชน และเป็นแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงพฤติกรรมของผู้นำศาสนาอิสลามที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพต่อไป และเพื่อให้ประชาชนเกิดความศรัทธาและไว้วางใจ

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการวิจัยได้ ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาพฤติกรรมของผู้นำศาสนาอิสลามที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน ในด้านวิชาการศาสนา ด้านบุคลิกภาพ ด้านคุณธรรมและจริยธรรม และด้านสังคมและชุมชน

ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวัดระดับพฤติกรรมของผู้นำศาสนาอิสลามจาก 6 ชุมชน ในตำบล ทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรอิสระ ปัจจัยส่วนบุคคล

1. ตำแหน่ง
2. ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง
3. ระดับการศึกษาสามัญ
4. ระดับการศึกษาศาสนา
5. การดำรงตำแหน่งอื่นในชุมชน

ตัวแปรตาม คือ พฤติกรรมของผู้นำศาสนาอิสลาม 4 ด้าน ได้แก่

1. ด้านวิชาการศาสนา
2. ด้านบุคลิกภาพ
3. ด้านคุณธรรมและจริยธรรม
4. ด้านสังคมและชุมชน

นิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัยครั้งนี้ได้ให้นิยามศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษามีดังต่อไปนี้

ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งได้รับการแต่งตั้งขึ้นหรือได้รับคำยกย่องขึ้นให้เป็นหัวหน้าผู้ตัดสินใจเพราะมีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชาและจะให้ผู้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางที่ดีหรือชั่วได้

ผู้นำศาสนาอิสลาม หมายถึง คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด ซึ่งเป็นบุคคลที่ประชาชนคัดเลือกให้ทำหน้าที่เป็นอิหม่าม คอเต็บ บิหลั่น หรือกรรมการมัสยิด และได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอย่างเป็นทางการ

พฤติกรรมผู้นำศาสนาอิสลาม หมายถึง การแสดงออกของผู้นำศาสนาอิสลามที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน 4 ด้าน ดังนี้

พฤติกรรมด้านวิชาการศาสนา หมายถึง ความรู้ความสามารถของผู้นำในวิชาการศาสนาอิสลามที่จำเป็นสำหรับมุสลิมทุกคน สามารถถ่ายทอดไปให้ผู้อื่นได้ และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

พฤติกรรมด้านบุคลิกภาพ หมายถึง การแสดงออกถึงลักษณะอันเป็นของจำเพาะของแต่ละบุคคล ซึ่งแสดงออกทางท่าทาง ความรู้สึกนึกคิด ความเฉลียวฉลาด ตลอดจนกิจกรรมารยาท ลักษณะนิสัย และอุปนิสัย

พฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรม หมายถึง การแสดงออกถึงคุณงามความดีของบุคคลที่กระทำลงไปด้วยความมีสำนึกดีในจิตใจ โดยได้ยึดถือปฏิบัติจนเป็นความเคยชิน อันเป็นลักษณะนิสัยของคนดีที่พึงประพฤติปฏิบัติจนเป็นที่ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงามถูกต้องตามจารีตประเพณีของตนเองผู้อื่นและสังคมโดยรวม

พฤติกรรมด้านสังคมชุมชน หมายถึง การแสดงออกถึงความสัมพันธ์กันระหว่างผู้นำกับประชาชนในชุมชนและสังคม